

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ.
ЕПІДЕМІЇ В ЄВРОПІ І ПРАВО:
ВІД РИМУ ДО COVID-19**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

12 червня 2020 року

Одеса
Фенікс
2020

УДК 341.9 (075.8) : 351.77
Р 51

За загальною редакцією:
доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова

Упорядники-укладачі:
Спасова Катерина Іванівна – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Лоншакова Валерія Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Чуфай Лілія Романівна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

**Група організаційного та технічного забезпечення
Міжнародної науково-практичної конференції:**

Глиняна Катерина Михайлівна – доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Омельчук Олександр Сергійович – доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Спасова Катерина Іванівна – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Лоншакова Валерія Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Римське право і сучасність. Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19 : матер. Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. Є. О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2020. – 95 с.

ISBN 978-966-928-564-5

У збірці містяться матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, права власності, ІТ-права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції, яка відбулась 12 червня 2020 р. в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямовано на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженнями науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в практичній діяльності.

УДК 341.9 (075.8) : 351.77

*Матеріали видано за авторською редакцією.
Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники Міжнародної науково-практичної конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ, які рекомендували ці матеріали до друку.*

ISBN 978-966-928-564-5

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2020

ПЕРЕДМОВА

ПАНДЕМІЇ – ЛИХО, КОТРЕ ЗАВЖДИ З ЛЮДСТВОМ ?

Від часу появи коронавірусу COVID-19 минуло вже більше півроку. За цей час епідемія перетворилася на пандемію. Збільшується кількість тих, хто захворів. Зростає число жертв. Більшість країн світу закривають кордони, встановлюють повні або часткові карантини, вживають різноманітних правових, організаційних тощо заходів для подолання кризи, пов'язаної із пандемією. При цьому ставлення людської спільноти і до загроз, які несе пандемія, і до зусиль влади, спрямованих на подолання цих загроз, є більш, ніж неоднозначним: від повного схвалення і підтримки дій влади – до недовіри інформації щодо масштабів та наслідків захворювань, ігнорування вимог карантину тощо. На жаль, зневажливе ставлення до загроз захворювання на COVID-19 є помітним і в Україні. Якщо на 2 квітня, згідно з соціологічними опитуваннями, карантин підтримувала більшість українців¹, то на початку травня у Черкасах та деяких інших містах почалося «скасування карантину» органами місцевого самоврядування, а то й просто ігнорування місцевою владою численних випадків порушення карантину громадянами.² Остання обставина створює додаткові перешкоди для подолання кризи, а відтак потребує використання соціальних важелів (у тому числі, правових) для подолання «карантинного нігілізму».

Але, оскільки право є елементом культури (цивілізації), ефективне використання правових засобів можливе лише із врахуванням загального контексту реагування суспільства (суспільств) на Виклик цивілізації. На такому тлі, якщо тільки ми не бажаємо «винаходити велосипед», особливої актуальності набуває вивчення світового досвіду боротьби з пандеміями. Тим більше, що останні супроводжують людство протягом практично усієї його історії. Не лише епідемії (пандемії), але й «карантинні заходи» існували з давніх давен. Історики зауважують, що вперше карантин згадується ще в Біблії в Книзі Левіт (13: 4-6). Епідемії загалом були частим явищем в Палестині, зокрема Бог покарав царя Давида за проведений перепис

¹ Олещук П. Як українці ставляться до карантину?. – URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-v-ukrajini-shcho-dumayut-ukrajinci-pro-pandemiyu-ta-karantin-ostanni-novini-50079447.html>

² Антикарантинний спротив. Чому українські мери протистоять центру. – URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D1%83/a-53354162>

триденною «моровицею» (найімовірніше чумою), в результаті якої померло 70 тис. осіб (2 Сам 13-15).

В античному світі та ранньосередньовічній Європі карантину при епідеміях дотримувалися не надто ретельно, тоді як на Близькому Сході сформувалися власні правила ізоляції. Так, у збірнику хадисів VIII ст. «Сакіх-аль-Бухарі» передбачалося, що з міста, в якому почалася чума, не можна нікого випускати. Фактично потрібно їх ізолювати від інших. Взагалі арабські лікарі вважали, що під час чуми потрібно їхати подалі від міст, де знаходяться кладовища, які вважалися основним джерелом хвороби. Влада прислухалася до таких порад і на Близькому Сході з'являються окремі приміщення для ізоляції. Ця практика продовжилась аж до XIX ст.

У Європі під час епідемії «Чорної смерті» (1348 – 1351) лікарі не могли справитися з епідемією. Міста закривали в'їзд, країни перекривали кордони. З'являється таке явище, як «карантин» (ізоляція на «сорок днів», супроводжувана комплексом заходів, спрямованих на запобігання поширенню інфекційної хвороби), що стало однією з найбільш популярних форм боротьби проти поширення епідемії.³

Важливою властивістю феномену пандемії є її здатність змінювати світ. Кожна з них поставала викликом, який врешті, завдяки намаганням побороти невидимого ворога, стимулював прогрес.

Яскравим прикладом впливу пандемії на алгоритм розвитку суспільства є згадана вище пандемія чуми 1347-1353 рр., яку називають «Чорна смерть». Під час цієї пандемії рівень смертності, наприклад, у Британії був майже у 200 разів вищим, ніж під час Першої світової війни. Разом із тим, вона вважається переломним моментом в історії середньовічної Європи, бо зумовила зміни, які потужно впливають на сьогодення та перспективи розвитку XXI століття.⁴ Зокрема, стагнація і наслідки пандемії істотно змінили вектор економічного розвитку в Європі. Перші роки після пандемії стали золотою добою для тих ремісників, яким вдалося вижити. Споживання ремісницьких товарів зростало, а з ними і доходи майстрів. В аграрному секторі, де на той час працювало 90% населення, також зростали доходи. Селяни, яких стало значно менше, розуміли, що без їхньої праці землевласникам не обійтись. Землевласники мусили платити більше сільськогосподарським робітникам. Після пандемії селянин у Європі почувався вільнішим і більш затребуваним, віра у значущість власної праці

³ Розповіли якими були перші карантини в історії людства. – URL: https://galinfo.com.ua/news/rozpovily_yakymy_buly_pershi_karantyny_v_istorii_lyudstva_343004.html

⁴ Мортімер, Іен. Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас / пер.з англ. Я. Машико. Харків: Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. – С. 96 (448 с.).

суттєво зросла, зросла любов до свободи, адже чума продемонструвала – перед смертю всі рівні. Пандемія також стала свідченням несправедливості існуючої соціальної ієрархії, що зумовило появу реформаторських та інших ідеологій. Медицина, яка зазнала поразки у боротьбі з чумою, почала змінюватися на користь лікарів з практичними навичками, які були здатні вилікувати хворобу.

Іншим прикладом потужного впливу пандемії на розвиток суспільства є «іспанський грип» 1918-1920 рр., яким переохворіло понад 500 млн. людей (за місцем виявлення хворобу іменували «іспанкою»). На початку епідемії грипу їй не надали великої уваги – у газетах домінувала інформація з фронтів Першої світової війни. Але Іспанія участі у Світовій війні не брала, а тому 22 травня 1918 року мадридська газета ABC розмістила статтю про спалах грипу на перших шпальтах. Хоча у жовтні 1918 р. рівень смертності складав 160 померлих на 1000 мешканців, а іспанські медики та ЗМІ почали бити на сполох, карантинні заходи у багатьох державах влада вживала із затримкою або навіть після протестів, як це відбулося в Лейпцигу після протесту батьків школярів у жовтні 1918 року.

ВООЗ оцінила кількість жертв цієї пандемії у 40-50 млн. (на фронтах Першої світової війни загинули 10 млн військових, ще 7 млн. зникли). За розрахунками економістів Роберта Барро, Хосе Урсуа та Джоанни Венг, за середнього рівня смертності у 2% від всього населення пандемія «іспанки» мала зменшувати ВВП на душу населення у типовій країні на 6% і норму споживання на 8%, збільшувати інфляцію на 20%.

Разом із тим, пандемія «іспанка» стала каталізатором медичних досліджень, сприяла розробці антибіотиків та використанню вакцинацій від грипу (з 1941 р.), які врятували мільйони життів. Саме під час спроби знайти причину пандемії британський бактеріолог Александер Флемінг у 1928 р. винайшов цвілевий гриб пеніцилін, на основі якого інші британські вчені Говард Флорі та Ернест Чейні згодом розробили антибіотик, що використовувався під час Другої світової війни. У 1945 року усі троє вчених отримали Нобелівську премію.⁵

Що стосується теперішньої кризи, спровокованої коронавірусом COVID-19, то її наслідки визначити точно наразі ще неможливо, але очевидно, що вони будуть дуже відчутними. З 11 березня ВООЗ визнала поширення хвороби пандемією. Глава ВООЗ Тедрос Аданом Гебреїсус заявив, що пандемія COVID-19 прискорюється з експоненційною швидкістю. На перші 100 тис.

⁵ Чума, холера, «іспанка»: як великі пандемії змінювали світ. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52291698>

випадків пішло 67 днів. На другі 100 тис. пішло 11 днів. На треті 100 тис. пішло всього 4 дні. Четверті 100 тис. зайняли всього 2 дні. На його думку, без агресивних запобіжних дій у всіх країнах мільйони можуть померти⁶. Станом на 6 червня загальна кількість підтверджених випадків захворювання COVID-19 у світі становила 6 918 902; загальна кількість летальних випадків внаслідок цієї пандемії – 400 078.⁷

Це ставить перед людством серйозні завдання, вирішення яких є надзвичайно складною справою, а без використання набутого попередніми поколіннями досвіду може стати ще складнішим.

Ми згодні з твердженням, що не можна казати, що епідемії стаються «на краще». Але, разом із тим, згодні і з тезою, що, мешкаючи у світі, невід’ємною частиною якого є пандемії (так само, як війни, стихійні лиха тощо), ми не можемо не враховувати, що вони також оголюють ті проблеми, на які у спокійні часи люди часто не зважають. Відтак не перебільшенням здається думка, що пандемії виступають каталізатором прогресу у різних сферах буття (у тому числі, у сфері права).

Так, під час епідемії чуми 165 р. н. е. Марк Аврелій встановив низку правил щодо поховань: заборонялося зводити гробниці на території власної вілли (тим, хто їх мав), поховання мало відбуватися лише на публічному заміському кладовищі. Найбіднішим верствам населення держава покривала витрати на поховання, аби була меншою загроза розповсюдження цієї хвороби. «Юстиніанова чума» (541-542 рр. н. е.) зумовила закладення підвалин сучасної системи громадської охорони здоров’я у тому вигляді, в якому вона відома сучасному світові. «Чорна Смерть» (1346-1353 рр.) стала поштовхом до використання карантину, як ефективного засобу боротьби з епідеміями, а також стала стимулом активного розвитку міської інфраструктури. Під час епідемії чуми в Італії (1347-1348 р.) Леонардо да Вінчі створює проєкт ідеального (розумно облаштованого з санітарно-гігієнічної точки зору) міста: з пішохідними зонами, мережею підземних трас та каналів, з розвиненою та продуманою інфраструктурою, з вертикальним зонуванням та добре освітленими вентиляльованими вулицями (значною мірою ці ідеї були втілені у життя при реконструюванні Парижу за Наполеона III). Після пандемії «іспанки» багато країн запровадили концепцію соціальної медицини, а також

⁶Глава ВООЗ: пандемія коронавірусу прискорюється з експоненційною швидкістю. – URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1860252-glava-vooz-pandemiya-koronavirusu-priskoryuyetsya-z-ekspONENTsiynoyu-shvidkistyu>

⁷COVID-19 Coronavirus pandemic. – URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

почали приділяти увагу профілактиці захворювань у депресивних регіонах, які могли стати осередком епідемії.⁸

Жанр Передмови до матеріалів конференції не передбачає занадто розлогих оглядів того, що вже написано, висловлене тощо. Тому бажаючих відсилаємо до цікавого огляду праць, присвячених аналізу пандемій в історії людства як поштовху до позитивних змін, зробленого нещодавно істориком і журналістом Петром Білянком у бесіді з Дмитром Штурхалом (Радіо Свобода),⁹ та до інших джерел. Але при цьому зауважимо, що знайти дослідження стосовно особливостей та тенденцій розвитку права і застосування законодавства в умовах пандемії COVID-19 поки що дуже непросто. Кількість їх очевидно недостатня, особливо у галузі цивілістики.

Заповнити, хоча б частково, прогалини, що існують у цій галузі, використовуючи накопичений раніше досвід реакції правників на Виклики пандемій у сфері приватного права, і мала метою конференція, матеріали якої вміщені у цій збірці.

*Доктор юридичних наук, професор, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія», член-
кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України
Євген Олегович Харитонов*

*Доктор юридичних наук, професор, зав. кафедри права інтелектуальної
власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія», член-
кореспондент НАПрН України
Олена Іванівна Харитонova*

⁸ Як епідемії впливали на розвиток міст: суворі уроки гіркого досвіду. – URL: <https://www.prostranstvo.media/urbanistika-i-epidemii/>

⁹ Пандемії в історії людства були поштовхом до позитивних змін – історик. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30532696.html>

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міжнародної науково-практичної конференції «Римське право і сучасність»:

«Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19»

12 червня 2020 року, Одеса

Заслухавши і обговоривши доповіді та повідомлення, присвячені правовим проблемам буття в умовах пандемії COVID-19, учасники конференції прийняли наступні рішення:

1. Констатувати актуальність дослідження проблем, які стосуються пандемії COVID-19 та пов'язаною з нею кризою;

2. Звернути увагу на недостатню кількість наукових розвідок у галузі цивільного права, пов'язаних з проблематикою пандемії COVID-19;

3. Відзначити, як позитивні факти, проведення 23 квітня 2020 року конференції, присвяченої проблемам правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19, публікацію тез цієї конференції та монографії «Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту».

4. Підготувати до друку протягом місяця матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Римське право і сучасність»: «Епідемії в Європі і право: від Риму до COVID-19» (К.І. Спасова, В.С. Лоншакова, Л. Р. Чуфай).

5. Визнати доцільним з метою концентрації зусиль дослідників-правознавців у дослідженні проблематики, пов'язаної з пандемією COVID-19, створити Проблемну групу з дослідження питань становища приватної особи в умовах пандемії (Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, І.В. Давидова, О.І. Сафончик, О.М. Калітенко, В.О. Токарева, О.М. Берназ – Лукавецька, О.С. Омельчук, К.І. Спасова, Ю.О. Толмачевська, Д.М. Пеструєв, В.С. Лоншакова, В.В. Красова, Л.Р. Чуфай).

*Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПАНДЕМІЇ ВІД СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДО КОВІД-19: НЕЗАСВОЄНІ УРОКИ

Пандемія Ковід-19, схоже, стала одним з найбільш серйозних викликів людству за уся історію його існування. Попри нетривалий, поки що, строк її поширення, вона вже завдала великої шкоди, а прогнози щодо її наслідків є дуже невтішними.

Разом із тим, єдиної стратегії подолання цієї загрози наразі не існує, що робить доцільним звернення до досвіду попередніх поколінь. Не прагнучи охопити неосяжне, відповідно до напрямків праці нашої конференції, обмежусь згадкою про пандемії, пов'язані з Римом і Римським правом.

Пандемія розуміється як епідемія, що характеризується найбільшим поширенням інфекційного захворювання на території усієї країни та сусідніх держав, багатьох країн світу, континентах. Їй властиві такі ознаки як відсутність колективного імунітету в людства, і, зазвичай, відсутність ефективних засобів профілактики (вакцини) та лікування. Серед інфекційних захворювань, які сягали масштабу пандемії, найчастіше згадуються: чума, холера, грип, коронавірусна хвороба 2019 року [1]. Справедливим здається додати до цього переліку ВІЛ, туберкульоз, кір віспу (деякі пандемії віспи некоректно іменували «чумою». Наприклад, так звана «чума Антонінів» – II ст., за описами Галена, була схожа на натуральну віспу або кір. Гален описує, що на тілах заражених була чорна висипка. Швидше за все, ця «чума», а точніше – «моровиця» була пандемією чорної віспи або кору).

«Моровиця Антоніна» тривала у 165-180 рр. під час правління Марка Аврелія Антоніна. Вона охопила Римську імперію та країни Близького Сходу. Епідемія почалася під час Парфянської війни 161-166 рр, при облозі Римом Селевкії. Повертаючись додому, легіонери занесли вірус зі Сходу в імперію, де він поширився аж до Галії та на легіони, розміщені на Рейні.

Грецький лікар Гален характеризував пандемію як «велику» і тривалу. Під час пандемії захворіла чверть населення Риму, чверть тих, хто захворів, померла (у тому числі, співправитель Марка Аврелія -Луцій Вер, який помер у 169 році). «Моровиця Антоніна» потягла більше смертей, ніж будь-яка інша епідемія в Римській імперії раніше. Припускається, що її

жертвами стали від 7 до 10 млн осіб. Між 166 і 169 роками від мору померло близько чверті особового складу східних легіонів і приблизно п'ята частина дунайської армії. Серед цивільного населення найбільше втрат було у великих містах.

Пандемія вплинула на римську культуру, а також позначилася на індо-римських торговельних відносинах. Не буде перебільшенням сказати, що Стародавній світ так ніколи і не отямився від удару, завданого йому цією пандемією.

Під час пандемії спеціальні законодавчі акти, котрі б регулювали відповідні відносини, обмежували права громадян на пересування тощо, практично не видавалися. Однак з метою запобігання загрозі поширення інфекції видавалися імператорські конституції, які визначали правила переміщення та поховання трупів, а також передбачали покарання на випадок порушення цих правил [2].

Якщо «моровиця Антоніна» була першою і найбільшою з пандемій, які мали місце у Стародавньому Римі доби Принципату, то у Східній Римській імперії та її ойкумені таким Викликом стала «Юстиніанова чума» – перша за ліком пандемія чуми, яка почалася у 541 році. Юстиніан I згідно з літописом також хворів на чуму у 543 р. і з трудом одужав [3].

Як вважається, це була одна із найбільших пандемій у світовій історії і перша в історії людства достовірна пандемія взагалі серед інфекційних хвороб.

Окремі спалахи чуми були ще до пандемії. Так, у 530 р., після тривалого сонячного затемнення моровиця, схожа на чуму, спалахнула у Вірменії й Персії. Проте, початком пандемії чуми вважається 541 р., а місцем появи – Єгипет, Ефіопія, а може й більш південні райони Африки, звідки чума була рознесена торговими шляхами по всіх усюдах. Чума швидко поширювалася завдяки тривалим воєнним конфліктам та міграції населення. У 543 р. чума потрапила до півдня Італії, Сирії й Палестини. Трохи пізніше до Персії, де вразила шаха і перську армію, що потягло припинення бойових дій і укладення миру з Візантійською імперією. У останній чума досягла піку близько 544 р., коли в Константинополі щодня вмирало до 5000 людей. У підсумку, загинуло 40 % жителів столиці Візантії. Близько 543 р. пошесть з'явилась у Марселі і звідти поширилася по європейському континенту, можливо, аж до Ірландії. Окремими спалахами чума тривала у Середземномор'ї аж до 750 року, регулярно з'являючись у кожному поколінні.

Загалом у цій пандемії загинуло близько половини населення Європи (25 % європейців південніше Альп), що дало змогу арабам захопити візантійські провінції на Близькому Сході та в Африці. За приблизними оцінками померло від 20 до 50 млн. людей [4].

«Юстиніанова чума» мала такий потужний стагнаційний ефект, що володарювання Юстиніана I часом поділяють на дві епохи: до і після чуми [3].

Попри існування високих оцінок «медичної реформи» Юстиніана, котра почалася за кілька років до епідемії, і завдяки якій під час спалаху чуми лікарі почали працювати на випередження, зокрема розвиваючи громадську медицину. Об'єднання світських лікарів та релігійних закладів дозволило подвоїти кількість місць, де надавали допомогу. Тепер вони були розташовані по місту більш рівномірно та могли приймати хворих ефективніше. Фактично, прочани тієї чи іншої церкви були «приписані» до неї, як зараз до районної лікарні. Найважливішою інновацією, яка уповільнила темпи поширення хвороби, вважається створення своєрідних »інфекційних відділень» та «карантинних центрів» на базі ксенонів – «гостелів» за межами міста, де знаходили прихисток мандрівники. Там хворим надавали медичну допомогу, не дозволяючи водночас повертатися додому із хворобою [5]. Фактично, Юстиніанова чума заклала підвалини громадянської охорони здоров'я у тому вигляді, в якому вона відома сучасному світові.

Але у цілому можна погодитись з тим, що в античному світі та ранньосередньовічній Європі карантину при епідеміях дотримувалися поганенько. Це було помітно і під час «Юстиніанової чуми», коли і лікарі, й влада були збиті з пантелику масштабами епідемії і не встановлювали жодних обмежень на пересування [6].

Та ситуація та її оцінки наразі становлять інтерес, передусім, у контексті встановлення того, які уроки людство видобуло (чи не видобуло) з неї.

Як слушно зазначив у ефірі радіо «Культура» ще 26 березня цього року. Олег Магдич: «Суспільство має бути готове до епідемії, навіть коли про неї не йдеться». При цьому така готовність у всі часи припускала і припускає використання традиційних методів боротьби із поширенням інфекції – карантин, закриття сполучення, спроба винаходу ліків. До них додаються також методи (я б сказав, властиві «недостатньо організованим» урядам – Є.Х.): приховування інформації, симптоматичне лікування – як

наслідок відсутності необхідних засобів (система очікування): людину підтримували і чекали доки вона або подолає сама цю хворобу, або помре.

Можна погодитися з висновками О. Магдича щодо уроків з історії пандемій: ніколи не можна приховувати інформацію; потрібна масова вакцинація; необхідна тотальна пропаганда здоров'я; слід завжди мати запасний план, згідно якому суспільство має діяти у таких випадках, оскільки під час пандемій було дуже багато втрат через те, що люди не мали чіткого плану дій [7].

На жаль, час, який пройшов після того, як були запропоновані згадані висновки, підтвердив відому тенденцію зневажання урядовцями уроками історії та невикористання ними світового досвіду. Це проявилось і у непевній статистиці [8], і у невисокій ефективності організаційних зусиль, і у недостатності законодавчого забезпечення карантину. Зауважимо, що у вітчизняному законодавстві відсутнє визначення поняття пандемії, так само як і бачення сутності цього поняття. Натомість, йдеться лише про епідемію, котра у Кодексі цивільного захисту України (ст. 2. п.8) визначається як масове поширення інфекційного захворювання серед населення відповідної території за короткий проміжок часу». При цьому співвідношення категорій «епідемія» та «надзвичайна ситуація» визначене недостатньо чітко.

Згідно п. 24 тієї ст. 2 названого Кодексу надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [9]. Надзвичайна ситуація може бути зумовлена, поміж інших чинників, епідемією (котра вважається також «небезпечною подією») (для себе: тут як чинник, а далі у п. 31) як явище одного порядку з надзвичайними ситуаціями: оповіщення – доведення сигналів і повідомлень органів управління цивільного захисту про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення).

Недоліки визначення методологічних засад (а можливо, й зневажання ними) створення нормативної бази карантину в нашій державі призвели до

виникнення питання про законність дій Кабінету Міністрів при встановленні карантину. Відповідаючи на нього, Міністр юстиції України у інтерв'ю радіостанції Свобода сказав, що Кабмін пройшов «по самому краю повноважень», але діяв в межах повноважень, визнавши, що це «ризикова тактика» [10].

Як здається, таких ризикованих варіантів варто уникати, чому могло б сприяти більш ретельне дослідження світового досвіду боротьби з пандеміями, зокрема, організаційними та правовими засобами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пандемія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пандемія>
2. Чума Антоніна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чума_Антоніна
3. Диль Ш. Император Юстиниан и византийская цивилизация в VI веке. – Мн. – МФЦП, 2010.- с.50. (656 с.)
4. Чума Юстиніана. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чума_Юстиніана
5. Дар'я Цепкова. Як епідемії впливали на розвиток міст: суворі уроки гіркого досвіду. URL: <https://www.prostranstvo.media/urbanistika-i-epidemii/>
6. Розповіли якими були перші карантини в історії людства. URL: https://galinfo.com.ua/news/rozpovily_yakymy_buly_pershi_karantyny_v_istorii_lyudstva_343004.html
7. Суспільство має бути готове до епідемії, навіть коли про неї не йдеться – Олег Магдич. радіо «Культура». 26.03.2020 р. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=93063>
8. Йосиф Зісельс. Правда про статистику в Україні. Чому нас чекає другий спалах коронавірусу. URL: https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-2-cherwnya-ukrajina-koli-nas-chekaye-drugi-y-spalah-zahvoryuvanosti-ostanni-novini-50091903.html?utm_campaign=top_3_opinions&utm_medium=widget&utm_source=site
9. Кодекс цивільного захисту України. Закон від 02.10.2012 № 5403-VI (Редакція від 12.05.2017 р.)// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст.458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
10. Про законність карантину, «червоні» і «чорні» тюрми, рейдерство і фото під столом – інтерв'ю з міністром юстиції. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/denys-maliuska/30655377.html>

Харитоновна Олена Іванівна,
*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 І ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У зв'язку з реформуванням національної системи охорони інтелектуальної власності та появою законодавчих ініціатив стосовно посилення охорони відповідних об'єктів тема контрафакції знову стає актуальною як серед правників, так і серед економістів, державних службовців, представників бізнесу та пересічних українців.

14 листопада 2019 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» (з/п 1230).

Цим законом вводиться поняття контрафактних товарів, до яких можуть бути віднесені:

контрафактні товари:

а) товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні, на яких без дозволу міститься позначення, тотожне із охоронюваною в Україні торговельною маркою стосовно одного й того самого виду товарів, або яке є схожим настільки, що його можна сплутати з такою торговельною маркою;

б) товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на географічне зазначення в Україні й містять назву чи термін або описуються за допомогою назви чи терміна, які захищені таким географічним зазначенням;

в) будь-яка упаковка, етикетка, наліпка, брошура, інструкція з експлуатації, гарантія чи інший документ такого типу, навіть якщо вони представлені окремо, які є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку або географічне зазначення, які містять позначення, назву або термін, тотожні із охоронюваною в Україні торговельною маркою чи географічним зазначенням, або які є схожими настільки, що їх можна сплутати з такою торговельною маркою чи географічним зазначенням, та які можуть використовуватися стосовно одного й того самого виду товарів, щодо якого охороняється торговельна марка в Україні чи географічне зазначення».

Крім цього, запроваджується поняття «38¹) піратські товари – товари, що є предметами порушення авторського права та/або суміжних прав або

права інтелектуальної власності на зареєстрований промисловий зразок в Україні та які являють собою або містять копії, зроблені без згоди правовласника авторського права і суміжних прав або права інтелектуальної власності на промисловий зразок чи особи, уповноваженої таким правовласником у країні виробництва».

Абсолютною новелою є для українського законодавства поняття товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності. Такими запропоновано вважати такі групи товарів:

а) товари з ознаками порушення авторського права і суміжних прав, прав інтелектуальної власності на винаходи, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, сорти рослин, компонування напівпровідникових виробів, прав, що надаються за сертифікатами додаткової охорони на лікарські засоби та засоби захисту рослин;

б) пристрої, продукти або компоненти, призначені, виготовлені або адаптовані головним чином для забезпечення або полегшення обходу технології, пристрою або компонента, що у звичайному режимі функціонування попереджують або обмежують дії, не дозволені правовласником авторського права і суміжних прав;

в) будь-яка форма або матриця, яка спеціально призначена або адаптована для виробництва товарів, що є предметом порушення прав інтелектуальної власності».

Зазначаючи, загалом, позитивне значення зазначеного закону стосовно вирішення питання про міжнародний принцип вичерпання прав інтелектуальної власності, про легалізацію паралельного імпорту, наближення національного законодавства до норм Регламенту ЄС та приведення його у відповідність до вимог Угоди про асоціацію та Угоди TRIPS в питаннях митного контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності, хотіла б зупинитися на тих новелах, які запроваджує закон.

По-перше, закон додає до Митного кодексу конкретний перелік та визначення товарів, які можна вважати контрафактними або «піратськими», тобто такими, що порушують права інтелектуальної власності.

Але у законодавстві продовжує існувати невизначеність термінів «контрафакція» і «фальсифікат».

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р., продукція, яка виготовлена з порушенням технології або неправомірним використанням знака для товарів та послуг, чи копіюванням форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само неправомірним відтворенням товару іншої особи, є фальсифікованою продукцією. Таким

чином, фальсифікація продукції може полягати або в порушенні технології виробництва, або в порушенні прав інтелектуальної власності на торговельну марку, промисловий зразок та інші об'єкти права промислової власності, авторських та суміжних прав. Як правило, фальсифікація товарів супроводжується незаконним використанням чужого зареєстрованого знаку для товарів та послуг, фірмового найменування, запатентованої форми чужого товару тощо з метою введення в оману покупців, але не завжди контрафактні та фальсифіковані товари співпадають.

Закон України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р. визначає фальсифікований лікарський засіб – лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у інший спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України.

Таким чином, маємо різне тлумачення контрафактного продукту, яке має бути усунено на рівні законодавства.

Дається також визначення оригінальних товарів, тобто товарів, які були виготовлені за згодою правовласника, або товарів, виготовлених особою, належним чином уповноваженою правовласником на виробництво певної кількості товарів, у тому числі у кількості, що перевищує обумовлену між цією особою і правовласником. Дається визначення «швидкопсувні товари».

Дуже багато питань залишається до товарів, які підозрюються в порушенні прав інтелектуальної власності. До прийняття нових регуляторних актів та методологічних рекомендацій поки не до кінця зрозуміло як буде діяти інспектор митниці при оформленні товарів з торговельною маркою, що наявна в реєстрі. Поки що залишається велика доля розсуду при визначенні таких товарів і, відповідно, можливостей для порушень з боку митниці.

Законом змінено об'єктний склад, щодо якого митницями застосовуються заходи захисту прав інтелектуальної власності, зокрема до «об'єктів права інтелектуальної власності» додано *компонування напівпровідникових виробів* та вилучено корисні моделі. Саме легкістю внесення корисних моделей до митного реєстру раніше користувалися «патентні тролі».

Не виправданим, з моєї точки зору, є захід із *призупинення та знищення невеликих партій товарів, що пересилаються у міжнародних поштових та експрес-відправленнях.*

По-друге, запровадження принципу міжнародного вичерпання прав поставить крапку у дискусіях стосовно тлумачення положення абзацу 3 п. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів и послуг» (Виключне право власника свідоцтва забороняти іншим особам використовувати без його згоди зареєстрований знак не поширюється на:

використання знака для товару, введеного під цим знаком в цивільний оборот власником свідоцтва чи за його згодою, за умови, що власник свідоцтва не має вагомих підстав забороняти таке використання у зв'язку з подальшим продажем товару, зокрема у разі зміни або погіршення стану товару після введення його в цивільний оборот).

Аналізуючи цю норму, ВГСУ у справі № 904/2029/15 від 20.10.2015 р. зазначив, що норма ч. 6 ст. 16 не пов'язує вичерпання прав на ТМ з введенням товару в оборот виключно на території України. Введення власником ТМ (або за його згодою) товару в оборот може бути здійснено і на території іншої держави, після чого власник не може обмежити або заборонити наступний перепродаж цього товару на території іншої країни, де його права також охороняються. За відсутності територіальних обмежень, це дало підстави суду стверджувати про існування в Україні міжнародного підходу до вичерпання прав на ТМ.

По-третє, прийняття закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» не завершує процес запровадження міжнародного принципу вичерпання прав і процедури паралельного імпорту, а лише є першим етапом на цьому шляху.

Давидова Ірина Віталіївна,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Резніченко Семен Васильович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Останніми роками спостерігається стрімке зростання ролі інформаційних технологій в житті суспільства, їх активне впровадження в наше буденне життя. Встановлення ж з 12 березня 2020 року на всій території України

карантину, метою якого є запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 передбачило ряд обмежень та правил, в тому числі самоізоляції осіб, які все одно продовжують бути учасниками цивільних відносин. І це стає можливим, зокрема, за допомогою більш активного використання можливостей інформаційних технологій, в тому числі: при вчиненні правочинів, отриманні адміністративних послуг, прийнятті участі у судових засіданнях тощо. Отже, із запровадженням карантину і обмежувальних заходів, що його супроводжують, спостерігається ситуація, коли звичні для нас (традиційні) (цивільно-правові, зокрема) дії переходять за допомогою запровадження інформаційних технологій в електронну площину. Особливої актуальності тут набуває процес ідентифікації особи, в тому числі застосування електронного підпису, як найбільш надійного засобу ідентифікації.

Будь-яка вчинена в електронній площині правова дія повинна бути ідентифікована, де під останньою законодавець розуміє процедуру використання ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях, та/або електронних даних, в результаті виконання якої забезпечується однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи, де ідентифікаційними даними особи є унікальний набір даних, який дає змогу однозначно встановити фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи.

Стаття 15 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначає, що схема електронної ідентифікації повинна встановлювати високий, середній або низький рівні довіри до засобів електронної ідентифікації, що використовуються в них. Кожному з зазначених рівнів відповідають: кваліфікований, удосконалений та (просто) електронний підписи (КЕП, УЕП та ЕП відповідно).

Законодавець увів до електронної площини: електронний підпис, паспорт громадянина України у формі карти з безконтактним електронним носієм, а також нормативно визначений регулятором – Національним банком України – Bank ID. Законом України «Про електронну комерцію» також було введено «підпис одноразовим ідентифікатором» та «аналог власноручного підпису». Крім цього діє (хоча і не дуже поширений варіант у зв'язку з відсутністю технічного включення до багатьох реєстрів та оплатністю використання) – Mobile ID, який можна замовити у операторів мобільного зв'язку (як приклад – Київстар, Lifecell), Smart-ID.

КЕП досить активно використовують у своїй професійній діяльності державні службовці, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, а також, згідно законів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», державні реєстратори речових прав на нерухоме майно та державні реєстратори юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, нотаріуси, адвокати, працівники судів тощо.

Електронні довірчі послуги стають більш доступними для некритичних життєвих ситуацій, що не потребують підвищеної безпеки. Електронна взаємодія, ідентифікація, авторизація зможуть здійснюватися зручніше та без додаткових витрат. Громадяни та бізнес можуть отримати у надавачів електронних довірчих послуг КЕП чи УЕП. Так, особистий ключ для КЕП записується на захищеному носії (коштує близько 650-1000 грн), для УЕП – на звичайному (як правило, у вигляді USB-флешки). Удосконалений підпис – більш простий спосіб. При цьому використовувати такі підписи та печатки можна у тих же випадках, що й КЕП (за деякими винятками, наприклад, КЕП використовується держслужбовцями у їхній роботі, та інших випадках, передбачених Постановою №193).

Внаслідок введення карантину та зростання попиту на онлайн-послуги, доступ до яких передбачає обов’язкову ідентифікацію особи, досить уніфікованим і найбільш централізованим державним сервісом є Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Портал Дія», положення щодо якого затверджене постановою КМУ в грудні 2019 р.

Єдиний державний веб-портал електронних послуг з 1 січня 2020 р. виконує також функції Єдиного державного порталу адміністративних послуг (надає онлайн послуги – з питань громадянства, міграції, переїзду тощо). «Портал Дія» призначений для реалізації права кожного на доступ до електронних послуг та інформації про адміністративні та інші публічні послуги, звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (у тому числі відповідно до Закону України «Про звернення громадян»), отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, яка необхідна для надання послуг, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг.

Відповідно до завдань «Портал Дія» проводить електронну ідентифікація та автентифікація користувачів, у тому числі з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, кваліфікованих електронних

підпису та печатки, а також інших засобів ідентифікації, які дають змогу однозначно встановлювати особу. Крім того «Портал Дія» надає можливість подання скарг за результатами надання послуг, розгляду звернень та адміністративних справ, забезпечення офіційного електронного листування під час проведення процедур оскарження, а також можливість формування засобами веб-порталу, у тому числі з використанням мобільного додатка Порталу Дія, цифрових образів документів, які можуть пред'являтися (надаватися) особою на смартфоні через зазначений мобільний додаток.

Отже, спостерігаємо значні можливості отримання державних послуг онлайн, доступ до яких відкривається шляхом електронної ідентифікації через електронний підпис.

Особливість значення електронного підпису та ролі його в житті суспільстві розкривається також через діяльність судової системи та використання електронного підпису в судовому процесі. В межах судової реформи ще до впровадження карантину розробили, тестували та намагалися впровадити Електронний суд, який повинен був спростити більшість процесів, мінімізувати ризики втручання і зловживань. І хоча Рада суддів України і Вища рада правосуддя проаналізувавши готовність до запуску нової системи, виявили, що технічне оснащення судів не дозволяє повноцінно розпочати роботу з ЕСІТС (станом на лютий 2019 р.), у зв'язку із введенням карантину постало питання розгляду судових справ в умовах обмежувальних (заборони) заходів, визначених згадуваною Постановою. Дана ситуація спричинила ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», згідно з яким на час дії карантину учасники цивільних, господарських, адміністративних справ можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Щойно Закон набрав чинності, на наступний день (03.04.2020 р.) в Дніпропетровському окружному адміністративному суді вже було призначено судовий розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами суду за допомогою додатку Zoom. В даному випадку підтвердження особи учасника має здійснюватися шляхом накладання електронного підпису, тим більш що отримати нині такий підпис можна за лічені хвилини онлайн (звичайно, якщо мова не йде про отримання підпису, де особистий ключ записується на захищеному носії та є платним).

Разом з тим, нагальним є питання щодо забезпечення необхідного рівня безпеки користувачів електронних підписів, адже аналіз статистичних даних

за 2019 рік щодо формування кваліфікованих сертифікатів підписів та печаток говорить про те, що лише 8% усіх підписів зберігаються на захищених носіях, коли решта – ні. Не менш важливим є забезпечення належного рівня захисту електронних підписів в контексті вибору Україною шляху на наближення до інфраструктури Європейського Союзу, зокрема, з метою досягнення технічної транскордонної інтероперабельності.

*Діковська Ірина Андріївна,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
юридичного факультету Київського національного університету імені
Тараса Шевченка*

COVID-19 ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНВЕНЦІЄЮ ООН ПРО ДОГОВОРИ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ- ПРОДАЖУ ТОВАРІВ 1980 РОКУ

11 березня 2020 року Генеральний директор Всесвітньої Організації Здоров'я (надалі – ВОЗ) охарактеризував Covid 19 як пандемію [1]. Наслідком цього стало введення карантинних заходів у багатьох країнах світу, що передбачали численні обмеження, які в свою чергу призвели до порушень міжнародних комерційних контрактів. Частина цих контрактів регулюються Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (надалі-Конвенція).

Стаття 79 (1) Конвенції передбачає можливість звільнення від відповідальності сторони за договором за невиконання будь-якого зі своїх зобов'язань, якщо воно було викликане перешкодою поза її контролем і що від неї не можна було розумно очікувати взяття до уваги цієї перепони під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перепони чи її наслідків. (При цьому зазначимо, що ст. 79 (1) Конвенції застосовується лише тією мірою, якою сторони договору міжнародної купівлі-продажу товарів не врегулювали у договорі питання звільнення від відповідальності за його невиконання, оскільки ст. 6 Конвенції надає сторонам договору міжнародної купівлі-продажу товарів свободу відступати від її положень чи змінювати їх. Тому ст. 79 Конвенції, як правило, застосовується у тандемі із застереженням про форс-мажор, яке міститься у певному контракті [2, с. 379]).

Таким чином, «перешкода» що є підставою для звільнення від відповідальності згідно з Конвенцією має наступні характеристики: 1) сторона, що порушила зобов'язання не могла її контролювати; 2) від сторони, яка порушила контракт, не можна було розумно очікувати: – прийняття цієї

перешкоди до уваги при укладенні контракту, – подолання цієї перешкоди; – подолання її наслідків.

Існують різні підходи для тлумачення терміну «перешкода» у ст. 79 Конвенції. Наприклад, згідно з одним із них, позначає подію, яка є зовнішньою по відношенню до продавця товару та самих товарів; вона не може застосовуватися для звільнення від відповідальності продавця за дефекти товару [3]. Але у будь-якому разі випадки звільнення від відповідальності на підставі ст. 79 Конвенції є вкрай рідкими [3].

Аналіз тексту ст. 79 Конвенції є підставою для висновку дослідників про те, що вона може застосовуватися тоді, коли існують: – непередбачувані обставини, які обумовлюють неможливість або обтяжливий характер виконання зобов’язання; – неможливість або обтяжливий характер виконання зобов’язання; – причинно-наслідковий зв’язок між першим та другим факторами [4]. Звісно, неможливість чи обтяжливість виконання договірних зобов’язань має доводитися. Докази включають рішення урядів, доповіді експертів, заяви свідків, та ін [4].

Крім того, в силу ст. 79 (4) Конвенції сторона, яка не виконує свого зобов’язання, повинна повідомити іншу сторону про перепону і про її вплив на здатність здійснити виконання. Ця ж стаття вимагає, щоб таке повідомлення було отримане іншою стороною у розумний строк після того, як стало відомо чи повинно було стати відомо про перепону стороні, яка не виконує зобов’язань. В іншому разі сторона, яка не може виконати своїх обов’язків несе відповідальність за збитки, що стали наслідком неотримання такого повідомлення. При цьому міжнародні уніфіковані документи не регулюють порядок надіслання такого повідомлення, відтак, доцільно приділяти окрему увагу зазначеному питанню у контракті.

Дослідники відмічають, що в контексті COVID пандемії, початок вирахування розумного строку залежить від того, яка саме подія вважатиметься перешкодою: оголошення ВОЗ спалаху коронавірусу пандемією; введення заборон подорожувати; прийняття місцевих правил, які встановлюють певні обмежувальні заходи [5].

Беручи до уваги необхідність наявності причинно-наслідкового зв’язку між певною подією (перешкодою) та невиконанням контракту можна стверджувати, що саме по собі оголошення ВОЗ навряд чи було такою перепonoю у розумінні ст. 79 Конвенції. Те саме стосується заборони подорожувати. Як відомо, такі заборони стосувалися людей, а не переміщення товарів (предметом регулювання Конвенції є договір

міжнародної купівлі-продажу товарів). Місцеві правила можуть вважатися або не вважатися перешкодою в залежності від обставин справи.

В деяких випадках «перешкода» назавжди унеможливить виконання контракту. В інших ситуаціях вона буде такою, що зробить неможливим виконання контракту у встановлений у ньому строк, але в принципі в подальшому сторона зможе виконати свої зобов'язання. У зв'язку із цим ст. 79 (3) КМКП закріплює правило про те, що якщо перешкода носить тимчасовий характер, вона звільнить сторону від відповідальності на час її існування.

Очевидно, що мінливістю карантинних обмежень буде спричиняти спори щодо тривалості перешкод. При цьому потрібно погодитися з думкою про те, що перешкоду слід відрізняти від події, яка її спричинила. У контексті коронавірусної ситуації це означає, що сама по собі епідеміологічна ситуація жодним чином не впливає на неможливість виконання контрактів міжнародної купівлі-продажу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 -11 March 2020. – Режим доступу: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
2. UNCITRAL Digest Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. – New York: United Nations, 2016. – 571 p.
3. CISG Advisory Council Opinion N 7 Exemption of Liability for Damages Under Article 79 of the CISG. – Режим доступу: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op7.html>.
4. Yaremko, V., Zahoruiko, Y., Providing Impediments Associated with Performsnce of the Contractual Obligations during the Spread of COVID-19 // Transnational Dispute Management. – ISSN 1875-4120. – June 2020. – Режим доступу: www.transnational-dispute-management.com.
5. Schramek, A., T., US: Force Majeure in the age of coronavirus. -Norton Rose Fulbright. – March 2020. – Режим доступу: nortonrosefulbright.com.

Сафончик Оксана Іванівна,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ ДО ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПРАВОВІДНОСИНАХ, ПОДІБНИХ ДО ШЛЮБНИХ

Конституція України [1], ЦК України [3], СК України [2] містять у собі

цілий перелік норм, спрямованих на захист прав і свобод осіб, які перебувають у шлюбних правовідносинах (правовідносини подружжя), а також на регулювання відносин подібних до шлюбних (фактичні шлюбні відносини; релігійний шлюб; цивільне партнерство, тощо), на принципах взаємоповаги особистих немайнових і майнових прав, що виникають після виникнення шлюбних правовідносин. Слід урахувати, що соціально-економічні зміни, які відбулися в Україні, справили вирішальний вплив на розвиток шлюбних правовідносин [4].

Шлюбні правовідносини – це наслідок застосування норм сімейного законодавства до конкретних відносин у сфері шлюбу і сім'ї [5]. Шлюбні правовідносини є основою розвитку і становлення суспільства та регламентуються положеннями сімейного права. Однак, ураховуючи деякі зміни традиційної моделі соціальної поведінки людей в частині сімейних правовідносин та шлюбних правовідносин, які відбулись у деяких зарубіжних країнах, у тому числі в окремих країнах-членах ЄС, актуальним на сьогодні є дослідження класифікації правових наслідків, що виникають унаслідок припинення шлюбних правовідносин.

Шлюбні правовідносини, вступ у шлюб, припинення шлюбних правовідносин, створення відносин подібних до шлюбних (фактичні шлюбні відносини, релігійний шлюб, цивільне партнерство тощо), визначаються безліччю обставин політичного, ідеологічного та економічного змісту. Зростання числа припинення шлюбу, а також дедалі більше поширення так званих фактичних шлюбів, тобто перебування фізичних осіб у конкубінаті, релігійному шлюбі та у стосунках як цивільні партнери, викликає обґрунтовані побоювання у представників різних суспільних наук.

З точки зору юриспруденції достатньо актуальною є проблема забезпечення захисту прав та інтересів членів сім'ї у зв'язку з розірванням шлюбу і припиненням шлюбних правовідносин.

Традиційно представники науки сімейного права досліджують питання розірвання шлюбу в тандемі із соціальними аспектами підстав і правових наслідків розлучення. Звісно ж, що сьогодні є всі передумови і умови для зміни вектора наукових досліджень у цій площині, а саме для вивчення припинення шлюбних правовідносин як способу захисту сімейних прав громадян.

Як правило, подружжя, що прийняли рішення про розірвання шлюбу, сприймають це як суто приватне рішення, що зачіпає тільки їхні інтереси [6, С. 31–41]. Однак є всі передумови стверджувати, що припинення шлюбу взагалі та його розірвання як тільки одна з підстав припинення має не лише

приватноправову, а й публічно-правову природу.

Слід зазначити, що СК України передбачає певні заходи, спрямовані на забезпечення прав неповнолітніх дітей, батьки яких розривають шлюб [2, 5]. Однак зазначені заходи законодавець сформулював не досить коректно і не в повному обсязі, що зберігає високий ступінь теоретичного і практичного інтересу до їх дослідження.

Водночас законодавство не містить будь-яких гарантій захисту прав та інтересів інших осіб, які стали учасниками шлюбних правовідносин у зв'язку з укладенням шлюбу і, відповідно, втрачають або змінюють свій сімейно-правовий статус при припиненні шлюбу.

Сучасне законодавство традиційно виходить з можливості застосування юрисдикційної та/чи неюрисдикційної форми захисту прав громадян, у тому числі й у рамках шлюбних правовідносин. Також і застосування при розірванні шлюбу процедури медіації як форми врегулювання спорів, що виникають із сімейних правовідносин, слід розглядати як особливу форму захисту прав подружжя.

Припинення шлюбу – це припинення правовідносин між подружжям, що зумовлено певними юридичними фактами. Відповідно до ст. 104 СК України, припинення шлюбу відбувається внаслідок: смерті одного з подружжя чи оголошення його померлим; розірвання шлюбу. У ст. 107 СК України передбачено підстави розірвання шлюбу в так званому «спрощеному порядку» – в органах РАЦС за заявою одного з подружжя, якщо другий із подружжя: визнаний безвісно відсутнім; визнаний недієздатним. У цьому разі шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Шлюб вважається припиненим у день винесення відділом РАЦС відповідної постанови про розірвання шлюбу.

У сімейному законодавстві також введено поняття – «фіктивне розірвання шлюбу», тобто це таке розірвання шлюбу органом РАЦС, яке подружжя здійснили не з метою припинення шлюбних правовідносин, а з іншою метою, наприклад для одержання певної матеріальної вигоди обома чи одним із подружжя. Визнання розірвання шлюбу фіктивним відбувається в судовому порядку.

У результаті розірвання шлюбу припиняються особисті, а також майнові правовідносини, що виникли між подружжям у шлюбі. При цьому слід зазначити, що одні правовідносини припиняються одразу після розлучення, інші можуть бути збережені або за бажанням подружжя, або якщо це прямо передбачено законом.

З розірванням шлюбу подружжя втрачають і інші права, передбачені

іншими галузями права: право на одержання спадщини за законом після смерті одного з колишнього подружжя; право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою подружжя на встановлених законом підставах.

Правові наслідки розірвання шлюбу слід відрізнити від правових наслідків визнання шлюбу недійсним. Недійсним визнається шлюб, укладений з порушенням умов, установлених законом, а також фіктивний шлюб. Такий шлюб не породжує правових наслідків з моменту його укладення, за винятком випадків, передбачених у законі. Розривається ж тільки дійсний шлюб. Правові відносини, що їх породжує дійсний шлюб, припиняються на майбутнє, а окремі з них продовжують існувати й після розірвання шлюбу.

Враховуючи вищезазначене, можна таким чином надати загальну класифікацію правових наслідків, що виникають у зв'язку з припиненням шлюбу:

1. Правові наслідки немайнового характеру, що виникають: між подружжям (повторний шлюб, поновлення шлюбу, зміна прізвища тощо); між подружжям і дітьми (з ким проживатимуть діти після припинення шлюбу, можлива зміна прізвища дитини, участь батьків у вихованні дитини після припинення шлюбу тощо); між подружжям, дітьми та іншими особами (участь діда, баби, прабаби, прадіда у вихованні онуків, правнуків; можливість спілкування братів, сестер, які проживають окремо, тощо).

2. Правові наслідки майнового характеру: між подружжям (розподіл майна, аліментні відносини, спадкування); між подружжям і дітьми (розподіл майна, аліментні відносини, спадкування); між подружжям, дітьми та іншими особами (розподіл майна, спадкування).

Шлюб, проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу (зокрема, перебування у фактичних шлюбних відносинах) породжує безліч наслідків правового та морального характеру, що стосуються не лише колишнього подружжя, але і їхніх дітей, інших осіб, а також майна [7, с. 13].

Надана класифікація може застосовуватися майже повністю і для інших осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, за деяким винятком. Наприклад, у інших осіб, які перебували в шлюбних правовідносинах (наприклад, особи, які перебували у фактичних шлюбних відносинах), не будуть виникати правові наслідки немайнового характеру, такі як: право на повторний шлюб, поновлення шлюбу, зміна прізвища тощо. Тобто, для зазначених осіб у разі припинення шлюбних правовідносин не будуть виникати ті правові наслідки немайнового характеру, які за своєю сутністю притаманні лише зареєстрованому шлюбу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45–46. Ст. 356.
4. Жилинкова И. В. Имущественные отношения между супругами. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2004. № 1 (13). С. 43–46.
5. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С Кузнецової, Р. А. Майданика. – вид., переробл. і доповн. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – с. 976.
6. Хазова О. А. Семейное право на постсоветском европейском пространстве: основные новеллы законодательства о браке и разводе. *Государство и право*. 2011. № 4. С. 31–41.
7. Сафончик О. І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 22 с.
8. Сафончик О. І. Поняття правових наслідків припинення шлюбно-сімейних правовідносин та їх класифікація. *American Society for Legal History. Law and History Review*. Issue 4 (2), November 2017. Vol. 35. Cambridge University Press, 2017. P. 1307–1314.

Сурілова Олена Олексіївна,
*доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНА БЕЗПЕКА НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ: ГЕНЕЗА ТА ВИКЛИКИ COVID-19

Надзвичайна ситуація в сфері охорони здоров'я населення міжнародного масштабу, пов'язана з пандемією коронавірусної інфекції COVID-19 визнана найбільш загрозливою за останнє століття [1] та вимагає впровадження глобальних заходів реагування з далекосяжними наслідками для економіки, соціальної та політичної сфери.

До середині березня 2020 р. Європейський регіон ВООЗ став епіцентром пандемії: в Регіоні було зареєстровано понад 40% від загального числа підтверджених випадків захворювання в усьому світі [2]. Найбільш постраждалими виявилися держави – члени Європейського Союзу. Таке становище спровокувала слабкість та неузгодженість політики ЄС в сфері охорони здоров'я, коли вся відповідальність покладена на держави-члени, а ЄС наділений доповнюючою компетенцією. Проблема має транскордонний характер, тому необхідною є зміна політичних пріоритетів. На передній план

висуваються охорона здоров'я населення, зокрема попередження розповсюдження інфекційних захворювань, та боротьба з ними. Держави, уряди, громадянське суспільство відповідальні за забезпечення санітарно-епідемічної безпеки та мінімалізацію ризиків для життя і здоров'я людей та мають направляти максимальний обсяг ресурсів на боротьбу з поширенням хвороби. Водночас задля збереження довіри та взаєморозуміння між народом та урядами, заходи мають бути пропорційними масштабу пандемії та спиратися на міжнародно-правові норми, зокрема міжнародне гуманітарне право [3].

Зазначимо, що на європейському континенті зачатки законодавства в сфері епідемічної безпеки формувалися в стародавній Греції, а згодом розвивалися і у Римській імперії. Давньоримські закони встановлювали норми в сфері гігієни. Під час епідемії чуми 293 р. до н.е були прийняті закони, які вимагали лікування хворих здійснювати поза межами міста та забороняли спалювати чи ховати трупи в стінах Риму [4,2]. Одні з перших відомих карантинних заходів були спрямовані на боротьбу з чумою та впроваджені у Константинополі указом імператора Юстиніана. У XIV ст. у м. Рагуза (сучасний Дубровник) карантин був встановлений для тих, хто приїжджає із заражених чумою районів і виконувався на островах Мркан або Млетт. Також заборонялася торгівля з інфікованими державами [5]. Заходи щодо попередження інших інфекційних хвороб не були передбачені.

Колоніальна епоха була пов'язана з підвищенням мобільності населення та усвідомленням необхідності боротьби з пандеміями на міжнародному рівні. Для забезпечення санітарно-епідемічної безпеки у Британській імперії на початку ХУІІІ ст. була створена Індійська Медична Служба [6]. У ХІХ-першій половині ХХ ст. відбулася низка санітарних конвенцій та були вироблені нові підходи до співробітництва держав у сфері санітарно-епідемічної безпеки. Найбільшу небезпеку у ті часи являла холера. І-VІ санітарні конференції були присвячені саме цьому захворюванню, однак сторони не дійшли до єдиної думки щодо попереджувальних заходів. Тільки у Великобританії у 1883р. були прийняті санітарні правила щодо холери. Прорив відбувся у 1892р., коли була підписана І санітарна конвенція, розширився перелік карантинних захворювань та були передбачені превентивні заходи. У 1907р. на Римській конференції було створено Міжнародне бюро громадської гігієни, до повноважень якого відносилося прийняття санітарних конвенцій, дослідження особливо небезпечних інфекцій, обмін інформацією [7].

На новий рівень співпраця вийшла у 1948р., коли була створена ВООЗ, до функції якої було віднесено сприяння та розвиток боротьби з епідемічними хворобами [8]. В 1969 р. на виконання цього завдання ВООЗ були прийняті Міжнародні правила охорони здоров'я, які (у редакції 2005р.), що утворюють основу співробітництва держав в цій сфері. Європейський Союз є партнером ВООЗ у Європейському регіоні та бере активну участь в обговоренні та вирішенні питань охорони громадського здоров'я [2]. Союз та держави-члени заохочують співпрацю з третіми країнами та компетентними міжнародними організаціями у сфері охорони громадського здоров'я.

Правові основи охорони громадського здоров'я в ЄС визначає Розділ XIV ДФЄС [8]. Союз уповноважений здійснювати діяльність, що доповнює національні політики, спрямовані на поліпшення охорони громадського здоров'я і усунення джерел небезпеки здоров'ю. Така діяльність охоплює боротьбу проти тяжких хвороб, сприяючи дослідженню їхніх причин, шляхів поширення та методів запобігання, а також інформаційну та освітню роботу у питаннях охорони здоров'я та моніторингу, раннього виявлення і боротьби проти серйозних транскордонних загроз здоров'ю.

Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом та Комітетом регіонів, можуть ухвалити заохочувальні заходи, призначені для боротьби проти основних тяжких хвороб, що носять транскордонний характер. за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів. Таким чином єдиної системи епідемічної безпеки в ЄС не створено. Повнота відповідальності покладена на держави члени, ЄС приймає лише заохочувальні заходи та певною мірою координує політику держав-членів. Європейський центр профілактики та контролю захворювань виконує такі функції: спостереження, епідемічна розвідка, реагування, наукові поради, мікробіологія, готовність, навчання з питань охорони здоров'я, міжнародні відносини, комунікації з громадськістю, видання наукового журналу *Eurosurveillance*. Програми охоплюють антимікробну стійкість та пов'язані зі здоров'ям інфекції; грип та інші респіраторні віруси; вакцинозахисні захворювання [10]. Новітньою є розробка «Прогнозні вихідні показники COVID-19 в ЄС і Великобританії для оцінки впливу заходів виходу з карантину» [11].

Ми вже звертали увагу на недостатню ефективність заходів з протидії COVID-19. Захист від транскордонних хвороб потребує більшої згуртованості та спільних дій. Вже створений Європейський гарантійний фонд об'ємом 25 млрд.євро для боротьби з економічними наслідками

пандемії. Доцільно б було створити фонд для профілактики розповсюдження пандемій, діяти у відповідності до принципу запобігання та перестороги та розробити механізми узгодження карантинних заходів країн членів. Нагальною проблемою є посилення спільної політики ЄС щодо протидії карантинним хворобам.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Statement on the meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus URL: <https://www.who.int>
- 2 World Health Organization REGIONAL OFFICE FOR Europe URL: <http://www.euro.who.int/en/health-topics>
- 3 COVID-19 and Human Rights We are all in this together APRIL 2020 URL: <https://www.un.org/victimsofterrorism/sites/>
- 4 Cilliers L. Public health in roman legislation. *Acta Classica*. 1993. Vol. 36. p. 1-10. C. 2 URL: <http://www.casa-kvsa.org.za/legacy/1993/>
- 5 Jane L. Crawshaw Stevens. Plague hospitals: public health for the city in early modern Venice. 2016. New York, NY 10017. USA 288p.
- 6 Lt.-Colonel D. G. Crawford. A history of the Indian Medical Service : 1600-1913 London: W. Thacker, 1914. 574p URL: <https://www.jstor.org/stable/25312525>
- 7 Howard-Jones N. The scientific background of the International Sanitary Conferences 1851-1938. GENEVA. 1975. 110с.
- 8 Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
- 9 Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
- 10 European Centre for Disease Prevention and Control An agency of the European Union <https://www.ecdc.europa.eu/en>
- 11 Projected baselines of COVID-19 in the EU/EEA and the UK for assessing the impact of de-escalation of measures 26 May 2020 European Centre for Disease Prevention and Control, Stockholm, 2020 URL: <https://www.ecdc.europa.eu>

Бабич Ірина Григорівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИНЦИП С ПРАВЕДЛИВОСТІ ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА ДО ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія коронавірусу стимулює людей працювати разом, проявити високий рівень солідарності і надзвичайно актуальною робить інтеграцію країн, діючи разом – врятувати життя. Надзвичайна ситуація показала, що не зважаючи на кордони, люди намагаються налагоджувати зв'язки,

спілкуватися он-лайн, і світ стає взаємопроникним як ніколи. Вже не діють обмеження, які діяли раніше. Закриття у власних кордонах вже не дозволяє створити систему безпеки, для цього буде слугувати колективні, злагоджені зусилля і розумне, сучасне регулювання. Процес інтеграції країн підштовхує застосування таких фундаментальних понять і категорій правового регулювання, які застосовувалися ще в римському і розроблялися в римському праві. до таких категорій відноситься категорія справедливості.

Отже, предметом даного дослідження є справедливості в різних її аспектах на сучасному етапі із врахуванням сучасних викликів .

Принцип справедливості на сучасному етапі слід розглядати як принцип соціальної справедливості та справедливості як філософська категорія. Категорія справедливості відома ще із стародавніх часів.

Видатна роль у розробці поняття справедливості і розкритті її соціальної ролі належить старогрецьким філософам Платону та Аристотелю, які поділяли справедливості на зрівняльну і розподільну і виокремлювали такий вид справедливості, як подяка, яка повинна впливати з принципу пропорційності заслуг людини перед суспільством. Платон стверджував, що справедливості властива як окремій людині, так і, можливо, цілій державі. У роботі «Держава» він розвинув ідею про ідеальну, справедливую державу, вважаючи при цьому, що сама держава створює людські потреби. Як основи держави він проголосив принцип розподілу праці, що визначає наявність трьох станів – правителів, воїнів і виробників (ремісників та землеробів).

Значення і вимоги справедливості зводилися Платоном до того, щоб кожний із трьох станів, кожний член держави займався своєю справою. «Займатися кожному своєю справою: це «мабуть, і буде справедливості»». Справедливості полягає в тому, щоб кожний «мав своє і виконував теж своє», «щоб ніхто не втрачав свого та не захоплював чужого» . раведливості є думки, які впродовж століть не втратили своєї актуальності. Так, він зазначав, що законність і справедливості співпадають, що у писаних законів та традицій є спільне начало. Він спростував тезу софіста Фразімаха про те, що [1; с158] справедливості – це належне сильному розуміння тотожності закону і справедливості. За Платоном, ідеальна держава будується на початках законності, а не на розсуді правителя, бо в останньому випадку наступають «псування і несправедливості» державного ладу і законів.

Подальшого розвитку ідеї справедливості одержали у працях Аристотеля (384 – 322 рр. до н. е.), який, як і Платон, особливої уваги приділяв зв'язку справедливості з державою і правом і, що дуже важливо, звернув увагу на

відносність поняття «справедливість» та у той же час на її об'єктивну зумовленість «правдою», природними законами.

Згідно з Арістотелем «справедливість – це така чеснота, через яку кожний володіє тим, що йому належить». Що ж до чесноти, то цю категорію Арістотель визначає як «можливість придбати блага і зберігати їх, і разом із тим можливість робити благодіяння (іншим) у багатьох важливих випадках і всім взагалі у всіляких випадках». Причому зі всіх чеснот (справедливість, мужність, розсудливість, щедрість, великодушність, безкорисливість, лагідність, мудрість) Арістотель виокремлює справедливість як найбільшу з чеснот, оскільки вона разом із мужністю є найбільш корисною для інших. Найбільшою шаною користуються люди справедливі і мужні, тому що мужність приносить користь людям під час війни, а справедливість – і в мирний час. Вчення Арістотеля про справедливість пов'язане з його політичним світоглядом, розумінням сутності та призначення держави та права, відтворенням образу ідеальної держави. У «Політиці» Арістотель стверджує: «Поняття справедливості пов'язане з уявою про державу, тоді як право, яке служить критерієм справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування».

Таким чином Платоном і Аристотелем було розроблено поняття справедливості як — «кожному – своє». Остаточне формулювання *summi cuique* здійснив, і зробив відомою Цицерон.

Для визначення виправданості встановлення зобов'язань, а отже, і застосування заходів впливу до несправних боржників, важливими є значення поняття та сутність такої категорії як «справедливість (*justitia*)».

Підставою для справедливості, як вважає Цицерон, є вірність, тобто стійкість та правдивість у словах та прийнятих на себе зобов'язаннях: «Отже, спробуємо наслідувати стоїків у намаганні з'ясувати походження слів і повіримо тому, що вірність (*fides*) була названа так тому, що обіцяне виконується».

Стародавні греки вели спір навколо питання, де саме знаходиться справедливість «в природі» чи у «встановленні»? Згідно з поглядами Геракліта Ефеського, все наявне у світі є проявом «божественного логосу», справедливості, яка керує ходом дій. Всі позитивні закони, за які народ має битись «як за свої стіни» [1; с.50], виходять із справедливості.

У подальшому категорія справедливості знайшла свій розвиток і відбиток у римському приватному праві. І, слід зауважити, що тут вона постає проявом природних прав і природного права.

Під цивільним правом розумілося власне римське право. Воно, з одного боку, не відокремлюється повністю від природного права або від права народів, з іншого – не всі його дотримуються. Бо якщо додати що-небудь до загального права або скорочити його, то створюється якесь власне право, тобто цивільне (Д.1.1.6.).

Відповідно, цивільне право розвивається на підґрунті природного права і права народів, впливає з них, але не зводиться до них. Воно проектує на конкретну дійсність, у даному випадку на – римське суспільство, загальні принципи природного права і права народів.

На думку римських юристів, зокрема Ульпіана, природне право втілює вимоги справедливості і виражає основоположну ідею, згідно з якої право взагалі є справедливим за своєю суттю. Більше того, саме за природним правом всі народжуються вільними (Д.1.1.1.).

Визнаючи вчення античних афінських філософів, римські юристи надавали перевагу вченням про природне право. Ідеї природного права у римських юристів перетворилися на принципи права.

Насамперед треба зазначити, що природне право під впливом стоїцизму у римських юристів виглядало як ідеальне право. Такий підхід дозволив римським юристам узгодити зміст позитивного права із правом ідеальним...ще один аспект використання римською юриспруденцією ідей природного права: усвідомлення того, що будь-яке право складає певну цілісність, пронизану загальними принципами [2; с. 272].

У середньовіччі ознайомлення і вивчення римського приватного права відбувалися у загальноосвітніх школах. Також вивчення здійснювалася на професійному рівні юридичних школах: Рима, Верони, Орлеана. Здійснювалися глоси, шляхом написання коментарів до текстів юридичних пам'ятників. Наприклад Туринська глоса до інституцій Юстиніана. Одночасно існувало змішування систем права. Наприклад, змішувалися у державі Франків римське право, франкське право. Системи знаходилися у суперечності одна одній, справи вирішувалися на підставі принципу справедливості, і, таким чином принцип справедливості поступово набуває значення верховного принципу всякого будь-якого права.

Соціальні утопісти (Т. Мор, Мел'є, Морелі, Маблі) визнавали несправедливість існуючого строю, розвивали ідеї встановлення дійсно справедливого суспільного устрою, де не буде існувати експлуатація людиною та інші форми соціальної нерівності. Утопічний соціалізм відкидав уявлення про політично-правову рівність як повне втілення ідеї

справедливості, підкреслюючи обмеженість цієї рівності та тим самим її несправедливість.

Особливий підхід у розумінні категорії «справедливості» як «соціальної справедливості» було вироблено радянськими науковцями.

Як загальний принцип радянського права розгляд принципу соціальної справедливості став актуальним у період Перебудови.

Козлов А.Є. вважав: «найвищою вимогою соціальної справедливості полягає в тому, що будь-яке поліпшення життєвих умов однієї особи, колективів або соціальних груп, яке шкодить інтересам інших осіб та відбувається за рахунок інших або суспільства в цілому, є неприпустимим» [3; с.4].

Актуальним вважається вивчення принципів права через те, що у сучасній правовій науці склалось уявлення про принципи як такі, що офіційно закріплені в законодавстві. До того ж, як уявляється, відбувається звуження значення принципів у правозастосуванні та обмеження їх діяльності. Провідні ідеї розглядаються як допоміжні при виборі норм для застосування та не застосовуються для безпосереднього регулювання.

Принцип справедливості є мобільною категорією яку можна розглядати як філософська категорія можна знайти її прояв у системі права. Там вона відображається як норма і як оціночна категорія, наприклад, як соціальна справедливість. Принцип справедливості є проявом категорії природного права, що дозволяє на перший план винести інтереси особистості і людей, враховуючи і інтереси держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Материалисты Древней Греции. – М.: Наука, 1995. – С. 45
2. Римське приватне право: Конспект лекцій. Практикум. – Х.: Одиссей, 2000. – С. 272 .
3. Козлов А.Е. Социальная политика: некоторые государственно-правовые проблемы реализации // Сов. государство и право. – 1986. – №2., – С. 4.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДИСТАНЦІЙНІ МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ ТА ТЕЛЕМЕДИЦИНА

У період Пандемії COVID-19 доволі актуальним видаються дистанційні медичні послуги та телемедицина. Телемедицина — це новий напрям медицини, який містить в собі комплекс заходів, дій та технологій, які

використовуються при процесі наданні медичної допомоги з застосуванням засобів дистанційного зв'язку [1]. Або іншими словами це надання медичної допомоги хворим за рахунок поєднання Інтернету, комп'ютерів та будь-яких інших комунікаційних технологій.

У 2017 року вступив у дію Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» та підписано Меморандум щодо впровадження телемедицини.

До основних питань вищевказаного Меморандуму відносяться питання щодо:

- аналізу досвіду інших держав при обміні даними медичних досліджень з застосуванням телекомунікаційних засобів;
 - створення та запуску електронної бази медичних даних, включаючи обмін медичною інформацією;
 - організації телемедицини та мереж її використання;
 - розроблення вимог до медичного обладнання та програмного забезпечення, у тому числі навчання сімейних лікарів роботі з таким обладнанням;
 - створення так званої Книги рекомендацій, яка буде визначати вимоги до первинної медичної допомоги у сільській місцевості;
 - вивчення досвіду нового будівництва чи реконструкції медичних закладів, які надають первинну медичну допомогу у європейських країнах [2].
- Одним із вдалих прикладів створення консультативних центрів, які працюють дистанційно для надання медичної допомоги населенню є Medinet – професійна телемедична мережа України для всіх рівнів медичної допомоги. Вона дозволяє лікарям первинної медичної ланки (терапевтів, сімейних лікарів, педіатрів) консультуватися з вузькопрофільними лікарями, які підключені до системи.

Завдяки даній платформі лікарі у віддалених районах, перед тим як викликати вузькопрофільного фахівця з обласної лікарні, запитують профільну телемедичну консультацію. Відповідний фахівець виїжджає в район, лише якщо під час такої консультації питання не вирішується.

Телемедичні системи слугують достатньо ефективним інструментом для вирішення медичних завдань. Серед них:

- допомога лікарям, які працюють у віддалених стаціонарних або тимчасово розгорнутих медичних пунктах;
- полегшення поширення документів у структурі регіональної охорони здоров'я;

- передавання певного досвіду та знань спеціалістів провідних медичних і учбових центрів лікарям, що практикують, у тому числі проведення серед них кваліфікаційних іспитів та сертифікацій;

- надання необхідного набору функцій для вирішення завдань лікування, діагностики та реабілітації хворих, навчання медичних працівників та підвищення їх кваліфікації;

- зв'язування об'єктів охорони здоров'я у регіонах в єдиний інформаційний телемедичний простір.

Усі рішення для телемедицини можна розподілити на основні три групи:

- телемедичні комплекси консультаційного характеру;

- телемедичні програмно-апаратні комплекси операційного характеру;

- мобільні телемедичні системи та комплекси [3, с. 340-345; 11].

Таким чином ми бачимо, що основною метою цього меморандуму є впровадження провідного міжнародного досвіду при створенні якісної первинної медичної допомоги у сільській місцевості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Телемедицину почнуть впроваджувати в сільських амбулаторіях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/telemedicinu-rochnut-vprovadzhuвати-v-silskih-ambulatorijah-->

2. Меморандум щодо впровадження телемедицини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minregion-moz-svitovij-bank-ta-ministerstvo-zakordonnih-sprav-torgivli-ta-rozvitku-kanadi-pidpisali-memorandum-shodo-vprovadzhennya-telemedicini>

3. Панченко О. А. Медицина и интернет / Панченко О. А., Лях Ю. Е., Антонов В. Г. – [1-е изд., испр.]. – Донецк : СПД Дмитренко, 2008. – 524 с.

*Глиняна Катерина Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Ставши суб'єктом міжнародного права, Україна робить усе можливе для того, аби бути рівноправним членом світової спільноти, і одним із кроків у цьому напрямку є приведення норм національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права про права та свободи людини, громадянина, а також наближення рівня життя свого народу до рівня загальноєвропейських стандартів. Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, сім'я є природним і основним

осередком суспільства та має право на захист з боку суспільства та держави (ст. 23).

Проблемні питання забезпечення прав дитини, були предметом історичних, філософських та юридичних досліджень, видатних дослідників та ґрунтується на теоретичних напрацюваннях, сформульованих такими правниками, як С. С. Алексєєв, М. В. Антокольська, Ю. Ф. Беспалов, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, Є. В. Вавілін, І. В. Венедіктова, М. К. Галянтич, В. С. Гопанчук, А. Б. Гриняк, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, І. В. Жилінкова, Ю. О. Заїка, О. Ю. Ільїна, І. С. Канзафарова, В. І. Кисіль, В. М. Коссак, О. В. Кохановська, В. А. Кройтор, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Є. О. Мічурін, О. М. Нєчаєва, В. Д. Примаєв, Ю. Д. Притика, Л. М. Пчелінцева, З. В. Ромовська, С. О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, В. І. Труба, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Ю. С. Червоний, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишка, В. Ф. Яковлєв, В. Л. Яроцький та інші

Проблема забезпечення прав дитини – одна з наболілих проблем людства. Діти внаслідок вікових особливостей розвитку становлять групу осіб, що характеризується наївністю, довірливістю, залежністю від інших осіб, піддатливістю до різних маніпуляцій та зловживань із боку дорослих. Вони є однією з найменш захищених верств населення.

Неналежна увага до процесу розвитку дитини, до реалізації її прав та свобод веде до викривленого сприйняття нею навколишнього світу, підміни ідеалів, що може відобразитись у поширенні дитячої злочинності, безпритульності, криміналізації суспільства.

Важливість та актуальність проблем охорони та захисту прав дітей обумовлена тим, що забезпечення прав є чи не найголовнішою умовою фізичного, психічного благополуччя та розвитку дитини, становлення високого рівня її правової культури та правосвідомості.

На сьогодні питання про правові аспекти захисту прав дитини набуло особливої актуальності. Протягом багатьох років турбота держави про дітей отримала свій розвиток в численних нормах цивільного та сімейного права, метою яких було здійснення державної охорони дітей.

Соціально-економічна ситуація, що склалася в пострадянський період у країнах колишнього Радянського Союзу не обійшла стороною і Україну. Сьогодні ми зіткнулися з поглибленням протиріч різного характеру, які безпосередньо торкнулися охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, загостренням проблеми їх соціальної адаптації. Нова правова реальність зажадала і нового ставлення до принципів, що визначають цивільно-правовий статус особистості взагалі й дитини зокрема.

Поняття правової охорони дитинства, а саме в рамках даної дефініції визначалися права дитини протягом кінця 19-20 століть, пройшло довгий і досить складний шлях розвитку, що значною мірою було пов'язане з особливостями того чи іншого історичного періоду.

Так, у 1991 році Україна приєдналася до Конвенції ООН про права дитини, таким чином взяла на себе зобов'язання запроваджувати на національному рівні забезпечення та захист прав дітей в Україні. Це основоположний документ, який забезпечує права дітей та встановлює основні напрями державної політики щодо забезпечення прав та інтересів дітей в Україні.

Чинними для нашої держави є також і ратифіковані нею Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (від 12.03.1981), Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (від 05.10.2000), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (від 23.06.2004), Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (від 11.01.2006), Європейська конвенція про здійснення прав дітей (від 03.08.2006), Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (від 14.09.2006), Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання (від 14.09.2006), Конвенція про контакт з дітьми (від 20.09.2006), Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (від 06.03.2008), Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (від 14.01.2009), Європейська конвенція про усиновлення дітей (від 15.02.2011) та Конвенція про права інвалідів та Факультативний протокол до Конвенції (02. 2010)

Приєднавшись до вище зазначених документів, Україна як держава-учасниця взяла на себе широкі зобов'язання щодо забезпечення прав дитини на життя, ім'я, громадянство, індивідуальність, родину, свободу думки, совісті та релігії, освіти та належний рівень життя, захист від усіх форм фізичного, психологічного насильства, та інші. Однак ці зобов'язання на жаль для нашої країни носять суто декларативний характер і рідко втілюються в життя владними інститутами в повному обсязі. Зазвичай дії уряду у сфері забезпечення прав дитини в Україні зазнають серйозної критики. І ці проблеми з'явилися не сьогодні, і не рік тому, а існують вже десятки років. Ось чому дотримання Україною принципів і положень міжнародно-правових

документів, які набули чинності, є предметом дослідження як науковців, так і багатьох громадських організацій, а також представників державних установ.

Ставлення до дитини, забезпечення її прав як рівної з нами, дорослими, є реальною оцінкою політики держави, стану розвитку суспільства та його духовності. Україна, нажаль не є взірцем такої державної політики, але завдяки активізації процесу інтеграції нашої держави до Європейського Союзу, є надія на значне реформування законодавства у сфері охорони дитинства.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про охорону дитинства» основні засади охорони дитинства та державну політику у цій сфері визначає Верховна Рада України шляхом затвердження відповідних загальнодержавних програм.

Серед вітчизняних наукових досліджень, в яких був започаткований ґрунтовний науковий аналіз відносин щодо здійснення та захисту сімейних прав взагалі, можна назвати праці З. В. Ромовської («Проблеми захисту в радянському сімейному праві», 1986 р.), І. В. Жилінкової («Проблеми правового режиму майна членів сім'ї», 2000 р.). В українській цивілістичній доктрині недостатньо розроблено загальнотеоретичні засади здійснення та захисту прав дітей, які б сприяли вирішенню багатьох теоретичних та практичних проблем здійснення та захисту цивільних прав. У монографічних дослідженнях М. М. Дякович («Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом», 2014 р.), О. В. Синегубова («Здійснення особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб», 2015 р.) питання здійснення та захисту прав дітей розглядаються фрагментарно у контексті нотаріальної форми захисту сімейних прав та інтересів та здійснення цивільних прав дітей. Крім того, відсутність сучасної концептуальної моделі механізмів захисту прав дітей, дискусійність окремих доктринальних підходів до питань захисту цивільних та сімейних прав, недостатність розробки категорійного апарату у цій сфері зумовлюють необхідність подальшого цивілістичного дослідження відносин, що складаються у процесі захисту прав дитини. Зазначені вище чинники обумовлюють актуальність дисертаційного дослідження концептуальних засад захисту цивільних прав та інтересів дитини в Україні.

Тому, захист прав та інтересів сучасних дітей повинен відповідати міжнародним стандартам, проте, все це неможливо без вирішення цілого ряду організаційних питань, висококваліфікованих кадрів і надійного державного фінансування.

Проте це ні в якій мірі не заперечує той величезний масив теоретичних знань, заснованих на традиційному для нас понятті сутності і цілях сімейної

політики, її об'єкті, забезпеченні основоположних для дитини соціально-культурних прав.

Ємельянова Людмила Василівна,
*кандидат юридичних наук, доцент, директор Миколаївського юридичного
коледжу Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОРУКА У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ЗА ЧАСІВ ЮСТИНІАНА

З давніх часів римські юристи розробили і використовували систему забезпечення і виконання зобов'язань. Одним зі способів забезпечення зобов'язальної вимоги був договір між кредитором певної особи і третьою особою, яка зобов'язувалася справно виконати який-небудь обов'язок, якщо цього не зробить боржник. Під час встановлення поруки спочатку давав бажану відповідь боржник, а також обов'язково – поручитель.

Ближчим до поруки у теперішньому розумінні було *fideprosiassio*, яке з'являється дещо пізніше. *Fideprosiassio* це пізня форма *adpromissio* – перетворена по типу *sponsio*, з яким у неї багато спільного. При цьому варто звернути увагу на те, що *fideprosiassio* мала силу також і для перегринів [1, с.133].

Найбільш пізньою і досконалою формою, було *fidejussio*, котре з деякими застереженнями можна охарактеризувати як доведену до логічного вдосконалення форму *adpromissio*, власне поруку, доступну також перегринам.

Введено її було у I ст. до н.е. як ефективний і універсальний засіб забезпечення виконання договору.

Фідеюсор міг ручатися за виконання будь-якого договору, а з III ст. н.е. також за виконання зобов'язання, що виникають з делікту.

Досконалого виду *fidejussio*, як персональний засіб забезпечення зобов'язань (порука) набув у Інституціях Юстиніана, титул XX, книги III котрий називається «Про фідеюсорів». Характерно, що у цьому законодавчому акті вже не згадуються ні спонсори, ні фідеїпромісори, а йдеться лише про фідеюсора, як особу, що ручається за належне виконання зобов'язання іншою особою.

Головні риси *fidejussio* або ж поруки у «праві Юстиніана» виглядають таким чином.

Характеристику цих відносин дано у преамбулі до титулу двадцятого: «За промісора (тобто боржника), зазвичай, ручаються треті особи, що

називаються фідеюсорами, яких кредитори приймають, щоб тим краще забезпечити себе у відношенні боржника».

Відповідно до змін загальної концепції римського права змінилися і підходи до оцінки поруки у цілому та окремих її положень.

Зокрема, набагато ширшим і повнішим стала трактуватися сама сутність поруки, більш ліберальною стала процедура її встановлення. Тепер «... фідеюсори можуть бути прийняті у всякого роду зобов'язаннях, тобто у реальних, вербальних, літеральних і консенсуальних. Байдуже, цивільне чи натуральне зобов'язання, у якому бере участь фідеюсор. Таким чином, виникає зобов'язання за раба, чи приймає фідеюсора від раба стороння особа чи його хазяїн те, що йому, хазяїну, належить від раба природно». (Інституції Юстиніана. III. XX.1).

Порука стає виразно «мобільним» інститутом. Вона переходить у спадок: фідеюсор зобов'язує не тільки себе, але і свого спадкоємця; вона може передувати головному зобов'язанню, але й може бути укладена пізніше за нього (Інституції Юстиніана. III. XX. 2-3).

Відповідальність співпоручителів має чітко виражений солідарний характер: якщо є декілька фідеюсорів, то вважається, що кожний з них зобов'язується у повному обсязі. Тому у владі кредитора стягувати борг у повному обсязі з будь-якого фідеюсора. Однак зберігається положення згадуваного вище рескрипту Адріана, хоча тут вони подані більш високопарно: «Однак за посланням божественного Адріана кредитор зобов'язаний вимагати відповідні частки боргу від тих фідеюсорів, що у момент «літіс контестатії судочинства» здатні заплатити. Тому, коли хтось з фідеюсорів у цей час не здатен платити, то його частка розподіляється між рештою фідеюсорів. Якщо кредитор отримає весь борг від одного фідеюсора, то це буде збитком лише одного цього фідеюсора, якщо особа, за яку він поручився, виявиться неплатоспроможною. Такий фідеюсор має нарікати сам на себе, оскільки він міг на підставі послання божественного Адріана вимагати, щоб проти нього, фідеюсора, був поданий позов у розмірі частки» (Інституції Юстиніана. III.XX.4).

Інституції Юстиніана передбачають і граничну межу відповідальності поручителя: «Фідеюсорів не можна зробити зобов'язаними на суму, що більша за ту, котру винен боржник, за якого він поручився. Зобов'язання фідеюсорів є акцесією до головного зобов'язання, а у акцесії не може бути додано щось більше до того, що вже є у головному зобов'язанні. Проте на меншу суму фідеюсори можуть зобов'язуватися. Отже при боргу у десять золотих фідеюсор може правильно прийняти зобов'язання на п'ять золотих,

але перевищити – навпаки не можна. Рівним чином, якщо боржник обіцяє виконати зобов'язання незалежно від якихось умов, то фідеюсор може зробити застереження про якусь умову. Поняття «більше» і «менше» стосуються не тільки кількісної сторони боргу, але й часу. «Більше» означає передачу чогось негайно; «Менше» – пізніше» (Інституції Юстиніана. III.XX. 5).

Отже, зобов'язання фідеюсора у праві Юстиніана є акцесорне, тобто таке, що настає тільки за те, що справді винен головний боржник і не більше, як правило, необмежене у часі і таке, що переходить у спадок [2, с.458].

Повертаючись до відмінностей між різними видами стимуляції, слід наголосити на тому, що на відміну від *sponsio* і *fidepromissio* порука (*fidejussio*) забезпечує однаково як цивільні, так і натуральні зобов'язання.

Крім того, *sponsor* і *fidepromissor* відповідають особисто, їхні спадкоємці відповідальності не несуть.

Навпаки при відносинах *fidejussio* відповідальність лягає також і на спадкоємця *fidejussora*.

Важливою особливістю і специфічною рисою *fidejussio* було те, що кожен з *fidejussor* відповідав солідарно з іншими боржниками.

Можна погодитися з висновком, що саме завдяки цій своїй мобільності і універсальності лише *fidejussio*, як найбільш гнучка форма поруки, збереглася до часів Юстиніана, тоді як *sponsio*, *fidepromissio* тощо відійшли у минуле [3, с.165].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартошек М. Римское право: Понятия, термины, определения / М. Бартошек. – М. : Юрид. лит., 1989. – 448 с.
2. Митюков К. А. Курс римского права / К. А. Митюков. – СПб, 1901. – 512 с.
3. Харитонов Е. О. Основы римского частного права / Е. О. Харитонов. – Х. : Одиссей, 1998. – 416 с.

Кривенко Юлія Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Адаховська Надія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ВІРОСПОВІДАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНО ВІРУСУ COVID-19

Право на свободу совісті і свободу віросповідання є одним з найважливіших особистих прав людини і громадянина в демократичному суспільстві.

Релігійні організації під час пандемії короно вірусу Covid-19, проявили себе активною частиною громадянського суспільства. Вони жваво і оперативно відреагували на критичну ситуацію, яка склалася в цілому ряді європейських країн (насамперед, в Італії, Німеччині, Іспанії, Великобританії).

В цій непростій ситуації релігійні організації спромоглися пожертвувати найважливішим – публічними богослужіннями, які і складають основу життя віруючих в будь-яких конфесіях і релігіях. Для більшості ця відмова стала випробуванням на міцність, оскільки відсутність спільних молитов наживо – це роз'єднання членів релігійних громад, припинення діяльності окремих парафій, а також позбавлення частини доходів.

Як відомо, не всі сфери життя людини можуть і повинні бути врегульовані законом. Правовий досвід показав, що такі сфери, як мораль, духовність, не можливо врегулювати на державному рівні. «Право може тільки стимулювати мораль, але не в змозі домагатися її силою, так як моральний вчинок за своєю природою є завжди акт свободи» [1]. І законодавець у таких умовах повинен забезпечити ефективне функціонування інститутів в галузі забезпечення свободи совісті та віросповідання [2].

Зокрема, у ст. 18. Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року зазначається, кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів [3].

Право на свободу совісті та віросповідань сприймається багатьма особами як абсолютне і необмежене.

Межі законодавчого регулювання прав і свобод особи можуть розглядатися одночасно в декількох аспектах. З одного боку, зазначені межі визначають ступінь втручання держави в справи суспільства, а також в сферу приватних інтересів. З іншого боку, вони накладають ряд обмежень на можливі сценарії поведінки особистості і прописують необхідні суспільством зразки даних сценаріїв, що включають як дії, так і бездіяльності суб'єкта.

Дотримання даних прав людини і громадянина відображає основні тенденції часу, а саме необхідністю захисту прав і свобод інших осіб та пов'язано з небезпекою розповсюдження пандемії короно вірусу COVID-19, та носить вимушений характер.

17 березня після засідання Священного синоду ПЦУ оприлюднила практичні настанови для єпископату, духовенства і вірних Православної Церкви України у зв'язку з оголошеною пандемією особливо небезпечної коронавірусної хвороби (COVID-19).

Європейська комісія випустила рекомендації по боротьбі з вірусом 18 березня 2020 р них, зокрема, пропонувалося закрити релігійні об'єкти, включаючи церкви і припинити всі публічні релігійні заходи.

В розпал пандемії найвпливовіші церкви України за участю керівництва Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) та представників Міністерства культури, молоді та спорту України озвучили свої рекомендації щодо заходів ,які необхідно вжити під час організації богослужінь і поточної релігійної діяльності:

- обмеження богослужінь, які передбачають присутність людей (більше 10), та по-можливості проводити їх в онлайн-режимі;
- рекомендувати віруючим не прикладатися до ікон на період карантину;
- дотримання дистанції мінімум 1,5-2 метри між віруючим і священиками;
- наявність у храмах антисептичних засобів;
- закликати віруючих на час карантину особливо пильно стежити за власним здоров'ям та за появи перших симптомів респіраторних захворювань одразу звертатися до лікаря.

З 5 червня Кабмін дозволив проведення релігійних заходів у приміщенні за умови перебування в храмі не більше однієї людини на 1,5 квадратних метра.

Оскільки служіння проводяться в спеціальних місцях, обмежених для присутності невизначеної кількості публіки, то і заходи щодо дотримання громадського порядку і безпеки людей покладаються на організаторів публічного заходу (в деяких випадках за домовленістю вони можуть бути

покладені на власників (орендарів) приміщень (територій). Передбачається, що організатори повинні і можуть передбачити всі ризики, всі можливі негативні наслідки проведення заходу та у разі їх настання нести відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Отже, участь релігійних організацій у протидії поширенню вірусу продемонструвало, що вони аж ніяк не архаїчні і відповідають на соціальні виклики, а обмеження свободи віросповідання в умовах пандемії пов'язано з необхідністю стримування протизаконних дій, які здатні створити загрозу життю та здоров'ю значної кількості осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лукашева Е. А. Право, мораль, личность / Е. А. Лукашева; отв. ред. В. М. Чхиквадзе. – М.: Наука, 1986. – 263 с.
2. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.;
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

Некіт Катерина Георгіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ В ОДНІЙ ОСОБІ ДОВІРЧОГО ВЛАСНИКА ТА ВИГОДОНАБУВАЧА

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20.09.2019 р. у Цивільному кодексі України було закріплено довірчу власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Запропоновані законодавцем зміни викликали численні дискусії у зв'язку із суперечністю правових норм та виникненням колізій між новими положеннями про довірчу власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань та нормами про довірче управління майном, які застосовуються до регулювання відносин довірчої власності.

Зокрема, завдяки останнім змінам, з положень українського законодавства неможливо зробити однозначний висновок, чи може довірчий власник (кредитор) одночасно виступати бенефіціарієм за договором про встановлення довірчої власності.

Адже відповідно до ст. 1033 ЦК України, не допускається можливість поєднання функцій довірчого управителя (власника) та вигодонабувача в

одній особі. А нововведені положення про право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором не дають чіткої відповіді на питання, чи може довірчий власник бути вигодонабувачем. У ст. 597 з позначкою 4 ЦК України лише встановлено, що користувачем може бути інша особа, визначена договором про встановлення довірчої власності. Чи може ця особа бути самим довірчим власником – незрозуміло. Така неоднозначність положень законодавства може призвести до непорозумінь на практиці. Хоча в цьому випадку була б логічною можливість призначити бенефіціарієм кредитора, тобто самого довірчого власника, який міг би управляти майном на свою користь в рахунок погашення боргу.

Слід зазначити, що такий підхід закріплено в законодавстві Франції, де зазначається, що як установник довірчої власності, так і фідучіарій можуть бути одночасно бенефіціаріями або одним з бенефіціарієв (ст. 2016 ЦК Франції). Такий підхід, ймовірно, обумовлений саме тією обставиною, що французька фідучія передбачає можливість передачі майна в довірчу власність з метою забезпечення виконання зобов'язань, при цьому фідучіарій виступає кредитором за основним зобов'язанням і, відповідно, одержує право управляти цим майном на свою користь [1, с. 27-28; 2, с. 134-135].

Так само і в Румунії у випадках встановлення фідучії-забезпечення бенефіціарами зазвичай є кредитори – банки та фінансові установи. Звернемо увагу, що за законодавством Румунії (так само, як і у Франції) чітко визначено обмежений суб'єктний склад відносин довірчої власності. Довірчими власниками тут можуть виступати лише кредитні установи, інвестиційні, фінансові, страхові компанії, а також нотаріуси та адвокати (ст. 776 ЦК Румунії) [3, с. 54]. Відповідно до ст. 777 ЦК Румунії жодних обмежень щодо статусу бенефіціарія не встановлено. Тобто бенефіціарієм може бути як установник, так і довірчий власник чи третя особа.

Слід зазначити, що у румунській доктрині розгортаються активні дискусії щодо можливості поєднання в одній особі установника довірчої власності та довірчого власника. Оскільки законодавством прямо не встановлено жодних обмежень, деякі дослідники вважають, що це дає підстави для висновку, що установник управління може бути одночасно довірчим власником [4]. Інші вчені піддають сумніву таку можливість [5]. На підтримку такої позиції вони посилаються на ст. 774 ЦК Румунії, яка визначає підстави виникнення фідучії. Оскільки підставами виникнення фідучії можуть бути лише закон чи договір, це приводить до висновку, що підставою виникнення фідучії не може бути одностороння угода, а отже, не допускається поєднання фідучіарія та установника фідучії в одній особі [6, с.

223]. Однак у випадку встановлення фідучії як гарантії виконання зобов'язання, установником фідучії є боржник, а фідучіарієм – кредитор (банк чи кредитна установа). У такій ситуації є можливість, що як установник фідучії (боржник), так і фідучіарій (кредитор) одночасно є бенефіціаріями [7, с. 216]. Зазначають також, що у випадку, коли кредитні установи поєднують в собі дві властивості – бенефіціарія та фідучіарія, може виникнути конфлікт інтересів. Для запобігання цьому мають бути застосовані попереджувальні заходи. У такому випадку повинно бути функціональне та управлінське розділення між особами відповідальними за управління довіреними активами та особами відповідальними за кредит [8, с. 106].

Представляє інтерес аналіз підходу до вирішення зазначеної проблеми законодавцем Республіки Молдова, де положення про фідучію з'явилися зовсім недавно, що дало можливість врахувати усі існуючі в світі позиції щодо фідучіарних відносин та успішність їх застосування

Цивільний кодекс Республіки Молдова піддався докорінним змінам наприкінці 2018 року. Це відбулися вперше з моменту його прийняття у 2002 році. Метою цих змін було приведення цивільного законодавства Республіки Молдова у відповідність до законодавства Європейського Союзу та міжнародної практики у цій сфері [9]. Одним з нововведень ЦК РМ стало доповнення його окремою главою, присвяченою фідучії (як це було колись зроблено у Франції та Румунії). Однак в основу правового регулювання фідучії законодавцем Республіки Молдова було покладено підхід, закріплений не Цивільними кодексами Румунії чи Франції, а викладений у Проекті загальної довідкової схеми (Draft Common Frame of Reference – DCFR). Це дуже чітко можна простежити по кількості статей, якими врегульовано фідучію. Якщо в ЦК Румунії фідучії присвячено 19 статей (ст.ст. 773-791), в ЦК Франції – 21 стаття (ст. ст. 2011-2030), то у ЦК РМ фідучії присвячено 107 статей (ст. ст. 2055-2161), що більш наближено до кількості статей про траст у DCFR (116 статей) [10, с. 11].

Відповідно до ст. 2055 ЦК РМ, фідучія – це правовідносини, за яких одна сторона (фідучіар) зобов'язана стати власником певного майна (фідучіарного майна), управляти ним та розпоряджатися ним, відповідно до встановлених умов (умови фідучії), на користь бенефіціара або для суспільної користі.

Статтею 2056 ЦК РМ врегульовані положення щодо учасників фідучії. Тут передбачено, що учасниками відносин фідучії можуть бути чотири суб'єкти: установник фідучії, фідучіарій, бенефіціарій та фідучіарний помічник. При цьому установник фідучії може одночасно виступати довірчим

власником та/або бенефіціарієм, і довірчий власник може одночасно виступати бенефіціарієм.

Такий підхід відповідає європейській практиці, але докорінно відрізняється від підходу українського законодавця, який забороняє поєднання в одній особі довірчого власника та бенефіціарія. Однак, як вже було зазначено, саме такий підхід є найбільш раціональним при врегулюванні відносин довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань, оскільки в такому випадку логічно було б надати кредитору-довірчому власникові право управляти переданим в довірчу власність майном на свою користь, поступово погашаючи борг установника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Некіт К. Г. Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз: монографія / К. Г. Некіт. – Одеса: Вид. Букаєв В.В., 2012. – 184 с.
2. Некіт Е. Г. Право доверительной собственности в гражданском законодательстве Франции // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – №. 5. – С. 133-136.
3. Рябчинська А.О. Право довірчої забезпечувальної власності в зарубіжних країнах: досвід Франції та Румунії // Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського: Серія Юридичні науки. – 2019. – Том 30(69). – №3. – С. 51-57.
4. Tripon C. R. Fiducia – result of the interference of the two big law systems: the continental civil law and the Anglo-Saxon law. Concept, classification, evolution and conditions of validity of fiducia // Romanian Magazine of Private Law. – 2010. – № 2. – P. 162-199.
5. Bolduț D.-D. Fiducia – operațiune juridică insolită în dreptul românesc (I) // Revista română de drept al afacerilor. – 2014. – № 9. – P. 67-84.
6. Oglinda B. Practical aspects regarding fiduciary operations. Perspectives of Business Law Journal. – 2016. – № 5(1). – P. 220-227.
7. Dedu C.R. Fiducia in the light of the New Civil Code institution of law with unregulated finalty // Challenges of the Knowledge Society. – 2015. – № 5(1). – P. 211-224
8. Lefter C., Duagi G. The fiduciary guarantee in the Romanian and European legal context // Juridical Tribune. – 2016. – № 6(2). – P. 103-116.
9. Modificări revoluționare ale Codului civil au fost aprobate de Guvern. – URL: <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=4&id=3897>.
10. Cojocaru V., Digori I. Fiducia – novela in Codul civil al Republicii Moldova // Revista Institutului National al Justitiei. – 2019. – № 4 (51). – P. 9-15.

Никитченко Олена Едуардівна,
*кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології,
мистецтвознавства та філософії культури гуманітарного факультету
Одеського національного політехнічного університету*

Мартинюк Едуард Іванович,
*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету
історії та філософії Одеського національного університету ім. І.І.
Мечникова*

РЕЛІГІЙНА СВОБОДА І ПАНДЕМІЇ В ЄВРОПІ

I. Релігійна свобода у Європі регулюється, перш за все, статтею 9 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, згідно якої: «Свобода думки, совісті і віросповідання:

1. Кожен має право на свободу думки, совісті і віросповідання; це право включає свободу змінювати свою релігію або свої переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватно, в богослужінні, вченні, виконанні та дотриманні релігійних і ритуальних обрядів.

2. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [1].

II. Згідно довіднику застосування ст.9 до переконань, що захищає ця стаття, можна віднести «особисті або колективні переконання» досить високого рівня сили, серйозності, сталості і важливості. Отже, ця норма застосовується: а) до «великих, або «стародавніх» релігій світу, які існують протягом тисячоліть, або протягом багатьох сторіч; б) до нових або відносно нових релігій; в) до різних послідовних світоглядних концепцій, які мають щирих прихильників; г) атеїзму [2].

III. Зі змісту ст. 9 Конвенції, та практики її застосування в сучасній Європі, в порівнянні з загальною історією континенту, впливає лише один висновок, що до реального затвердження свободи релігії на Європейському континенті, говорити про неї можна лише в негативному сенсі, а саме, про її відсутність як такої.

IV. Затвердження цієї норми, спочатку лише як свободи вибору релігії, навіть міжнародне визнання (Вестфальський мирний договір 1648 року) відбувалось у різних країнах континенту вельми повільно та зараз, не дивлячись на всю її значущість, є держави, де мають місце одноразові, чи тимчасові та систематичні її порушення.

V. Отже, реально оцінювати взаємозв'язок релігійних організацій та державних заборон у період пандемії можна лише в період розповсюдження коронавірусної інфекції «COVID-19».

VI. Можна згадати, що в період карантинних обмежень в радянські часи (холера 1970), жодна релігійна організація не чинила опір державницьким заборонам звичної релігійної практики. Але, напевно чи, цей приклад можна оцінити як вільні волевиявлення церков, хоч з їх боку протестів не було (принаймні, не відомі).

VII. Проблема впливу пандемії «COVID-19» на здійснення свободи релігії у Європі починається з того, що в різних країнах вона постає на різних рівнях розповсюдження цього вірусу, чи, як їх охарактеризував історик Ч. Розенберг, до якої моделі з чотирьох актів пандемії («прогресивне одкровення», «управління випадковістю»; «впровадження переговорів із громадськістю» та «осідання та ретроспекція»)-цей вплив відноситься [3]. На період, коли формуються ці тези, в Європі є країни, де пом'якшують карантинні заходи, та є ті де епідемія невщухає (наприклад Росія, що входить до лідерів поширення вірусу).

VIII. Важливим ще, з точки зору цитованого Н. Маркела, є виявлення лейтмотивів даної пандемії у конкретному суспільстві: а) як дане суспільство розуміє конкретну хворобу; б) як економічний розлад впливає на реакцію населення на кризу, пов'язану з пандемією; в) рух людей та товарів і швидкість, з якою це відбувається є основними факторами розповсюдження пандемії» г) втаємничення проблеми від світу в цілому; д) тенденція звинувачення в розповсюдженні епідемії певних соціальних груп; є) таке захоплення новою хворобою, що перевищує інфекційні лиха від хвороб, що терпляче вбивають мільйони людей кожен рік; ж) широке висвітлення в засобах масової інформації [3].

IX. Беручи до уваги усі ці застереження щодо оцінки релігійної свободи у Європі за часів пандемії, можна стверджувати:

- що продовжується, та послідовно відбувається витіснення релігійної свободи в зв'язку з криміналізацією висловлень «за допомогою законів про мову ненависті, які закривають важливі публічні дебати, що становлять серйозну загрозу демократії, у тому загальному, право на спротив сумнін та свободу віросповідання» [4];
- діапазон ставлення європейських держав до необхідності обмеження колективних практик релігійних організацій дуже великий (від повної заборони будь-яких зборів, до невтручання у обрядову діяльність церков);

- більшість релігійних організацій та віруючих дотримувались карантинних обмежень, що встановлювали конкретні держави;
- були і є в Європі «ковіддисиденти» що виступають проти будь-яких карантинних обмежень, у тому загалі, з релігійною мотивацією. Протести проти карантину, супроводжуються виступами проти урядів; в них приймають участь й з релігійних переконань;
- деякі лідери релігійних організацій зверталися до своїх урядів з закликом відреагувати на проблему «COVID-19», що пов'язана зі зростаючим переслідуванням релігійних громад в усьому світі [5].
- в зв'язку з заборонами вільного відправлення релігійних обрядів деяких країн відповідні суди приймали рішення про незаконність подібних заходів, наголошуючи на необхідності зберігати свободу віросповідання [6];
- у засобах масової інформації всього світу та Європи, з'являються обвинувачення в розпоширенні «COVID-19»: іммігрантів, ісламу, юдаїзму, ЛГБТ, «супербагатіїв», та інші впливові персони та організації [7] Взагалі фейки щодо «COVID-19» потребують окремого розгляду, бо це вже не тільки суто релігійна площина суспільства постправди.

Х. З тією, чи іншою інтенсивністю, релігійна свобода в Україні також стикалася з деякими перепонами протягом пандемії «COVID-19», яка ще продовжується, але уряд все ж пом'якшив карантинні заходи у релігійних організаціях, що за думкою деяких дослідників може привести до нового спалаху пандемії в країні. Однак, поки що, обійшлося без значних ексцесів [8, с.119 – 137].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Режим доступу:- https://old.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=276%253A1&lang=uk
2. Guide on Article 9 of the European Convention on Human Rights Freedom of thought, conscience and religion Updated on 30 April 2020 Режим доступу:- https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_9_ENG.pdf
3. Ethical and Legal Considerations in Mitigating Pandemic Disease: Workshop Summary.URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK54171/>
4. У Європі послідовно відбувається витіснення релігійної свободи,- ADF International. Режим доступу:-https://risu.ua/u-yeuropiposlidovno-vidbuvayetsya-vititsnennya-religijnoyi-svoyubodi--adf-international_n108852
5. Державна рада Франції доручила уряду послабити карантин для церков. Режим доступу:- https://risu.org.ua/ua/index/all_news/world_news/80272/
6. Ochab U. Ewelina. Calls For Action Amid Growing COVID-19 Pressures on Religious Communities Globally. URL: -

<https://www.forbes.com/sites/ewelinaochab/2020/06/03/president-trump-signs-a-new-executive-order-amid-growing-covid-19-pressures-on-religious-communities-globally/>

7. Міллер К. Праворадикальні організації поширюють у Facebook «інфодемію» брехні щодо Covid-19. Режим доступу: -<https://www.bbc.com/ukrainian/features-52697244>

8. Мартинюк Е. Никитченко О. Свобода релігії в умовах пандемії / Е. Мартинюк, О. Никитченко. – Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту : монографія / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, К.І. Беляков ; за ред. д. юрид. н., проф. Є.О. Харитонova, д. юрид. н., проф. О.І. Харитонovої, к. юрид. н., доц. К.Г. Некіт. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 404 с.

Олійник Оксана Степанівна,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»*

ПРИНЦИП АБСТРАКТНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Ефективним засобом будь-якої правової системи виступають правові принципи – об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і, одночасно, вектор, який визначає напрям його розвитку [1, с. 221]. Принципи, як правове явище, не мають на меті формулювання конкретних прав чи обов'язків учасників правовідносин, можуть бути не забезпечені законодавчою підтримкою у вигляді санкцій, однак їх зміст, як певних орієнтирів у формуванні права, дає можливість скласти уявлення про особливості та тенденції розвитку правового суспільства й держави загалом, є теоретичною основою для законотворчої діяльності та правозастосування. Тому закономірним є продовження традиції дослідження цивілізаційних, загальноправових, міжгалузових та галузових принципів у правовій доктрині [2].

Для правових принципів, як і для правової системи загалом, притаманна історичність, яка, водночас, не свідчить про їх сталість чи незмінність, оскільки вектор правового розвитку, закладений історично, постійно прогресує зважаючи на сучасні соціально-економічні чи інші потреби суспільства. До таких історично сформованих правових принципів, які беруть свій початок ще з часів римського приватного права та активно підтримуються і впроваджуються й сьогодні, належать принципи

добросовісності, розумності та справедливості, що є законодавчо закріплені у ст. 3 Цивільного кодексу України [3]. Разом з тим, для римського приватного права, крім наведених вище, був характерний також принцип абстрактності, який істотно вплинув на розвиток зобов'язального права Стародавнього Риму та мав місце при здійсненні судочинства. Вказаний принцип міг бути застосований як щодо певної моделі відносин, так і до суб'єктів приватних правовідносин. Так, інститути зобов'язального права ґрунтувалися на уявленнях про типові, загальні відносини, які склалися в рамках договірних конструкцій, запропонованих законодавцем.

З огляду на особливості, принцип абстрактності в римському приватному праві складно оцінювати однозначно. Так, через абстрактність, яка вміщує характеристики догматичності, узагальненості, певної невизначеності, розкривається консервативний характер римського приватного права, що був зорієнтований на збереження та підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних для римського суспільства цінностей та морально-правових засад [4, с. 8-9]. З іншого боку, якщо при застосуванні норми позитивного права як загальної моделі однорідних відносин вказаний принцип буде визначатися як абсолютний, інші принципи, такі як універсальність, індивідуалізм, еквівалентність відшкодування тощо, можуть втратити своє значення.

Посилання на абстрактний характер норм римського приватного права було поширеним у преторській практиці. Так, якщо преторський едикт видавався для урегулювання окремого конкретного випадку і на інші відносини не поширювався, мав місце так званий «*edicta repentina*». Якщо ж преторські едикти мали постійний характер, а правила, що містилися у ньому були не пов'язані з окремими випадками, мова йшла про «*edictum perpetuum*». Саме вони містили певні загальні абстрактні правила, що поширювалися на представників римського суспільства: «...за таких умов я, претор, насильства не потерплю «*vim fieri veto*», договір не визнаю «*non animadverto*», змушу повернути насильно захоплену річ» і т.д. [5].

Принцип абстрактності в римському приватному праві яскраво проявлявся на прикладі договірних конструкцій та, певним чином, був протиставлений каузі (лат. *causa* – причина). З огляду на це, договори поділялися у Римі на каузальні та абстрактні. Зазвичай, *causa* у римському приватному праві визначалася як мета договору, найближча ціль, задля досягнення якої він укладався, підстава договору [4, с. 149]. Узагальнюючи відзначимо, що під *causa* розуміють типову правову мету для конкретної договірної конструкції. На відміну від каузальних договорів, абстрактні

договори це такі, щодо яких неможливо або складно встановити мету їх укладення [4, с. 149]. Класичним прикладом абстрактного договору у римському приватному праві є стипуляція (*stipulatio*) – вербальний контракт, що укладався шляхом проголошення визначених словесних формул. Саме завдяки своїй гнучкості та абстрактному характеру стипуляція стала застосовуватися для оформлення найрізноманітніших відносин. Так, сторони перетворювали існуючі зобов'язання у стипуляційні шляхом новації з метою отримання права на позов зі стипуляції (*action ex stipulatu*) [6, с. 318], що був спрощеним у порівнянні з іншими позовами Стародавнього Риму та для спрощення процедури доказування. Оскільки спочатку до стипуляції висувалися вимоги щодо обов'язкового дотримання відповідної форми та процедури під загрозою недійсності стипуляції, тим самим можна вести мову про її абсолютну абстрактність, що виключало будь-які заперечення боржника. З часом вимоги щодо формалізму стипуляції були послаблені, тим самим спричинивши послаблення її абстрактного характеру. В класичному римському праві будь-який договір породжує дійсне зобов'язання. Подальша еволюція стипуляції і можливість подання відповідачем заперечень щодо стипуляції *ex causa* дають підстави вважати її як таку, що поступово втратила матеріально-абстрактний характер та переваги у цивільному обігу.

Крім стипуляції принцип абстрактності проявлявся й у інших інститутах римського приватного права. Так, мова йде про способи набуття права власності, а саме, уступка права (*in jure cessio*), манципація (*mancipatio*) та традиція (*traditio* – передача). Уступка права являє собою абстрактний спосіб передачі права власності, що здійснювався у формі фіктивного судового процесу, на якому відчужував не заперечував проти передачі права власності на річ позивачу. В результаті річ переходила у власність фіктивного фіндиканта. *Causa* у таких відносинах не бралася до уваги. Щодо *traditio* як способу передачі права власності на річ, то її абстрактність носить дискусійний характер, оскільки для передачі права власності шляхом *traditio* значення має юридична підстава передачі (*justa causa traditionis*), наприклад, договори купівлі-продажу, дарування, відмова від власності тощо [4, с. 96]. Манципація, як спосіб передачі права власності на конкретні (манципні) речі, у римському приватному праві розглядалася як абстрактний акт, що тягнув за собою правові наслідки незалежно від мети укладення чи інших обставин та міг містити будь-який матеріально-правовий зміст.

Таким чином, принцип абстрактності у римському приватному праві реалізовувався при укладенні стипуляції, манципації та уступки права. Обов'язковою характеристикою принципу абстрактності в римському

приватному праві було дотримання учасники правовідносин відповідної форми певного діяння, яка фактично підміняла собою його зміст. З огляду на це, застосування принципу абстрактності в римському приватному праві за певних умов могло спричинити невідповідність між дійсними намірами сторін і наслідками застосовування абстрактної форми у правовідносинах [7, с. 155]. Незважаючи на окремі недоліки, принцип абстрактності у римському приватному праві сприяв єдності та оптимальному узагальненню регулювання приватно-правових відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Скакун О.Ф. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
2. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій / М. Козюбра // Право України. – 2017. – № 11. – С. 142-164.
3. Цивільний кодекс України 16.01.2003 № 435 – IV. Відомості Верховної ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Основи римського приватного права: Підручник / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.. – Х.: Право 2008. – 224 с.
5. Покровский И. А. История римского права / И.А. Покровский., А.Д. Рудоквас (вступ.ст., пер.с лат., науч.ред. и примеч.). – Изд. испр., с изм. – СПб.: Издательско-торговый дом «Летний Сад», 1999. – 533 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1524230000>
6. Санфилиппо Ч. Курс римского частного права: учебник / Чезаре Санфилиппо. – М.: Норма, 2011. – 464 с.
7. Дождев Д. В. Римское частное право: учебник / Д.В. Дождев. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2015. – 784 с.

Токарева Віра Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ НА ІНФОРМАЦІЮ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

За твердженням посадовців ЮНЕСКО шкідливий вплив дезінформації проявляється у заохоченні прийому ліків не підтверджених клінічно для лікування вірусу або які схвалені для лікування інших хвороб .

Через масштабність загрози поширення недостовірних даних Всесвітня організація охорони здоров'я додала розділ «Руйнівники міфів» на онлайн-

сторінці, де спростовуються міфи та твердження які поширюються в інформаційному просторі.

Згідно із заявою керівництва Twitter, новини які можуть привести до широкого поширення паніки, соціальних заворушень або великомасштабним заворушень мають видалятися.

Відповідно до **ст. 34 Конституції України** кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Ч. 1 ст. 302 ЦК України визначає, що фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності. Можна стверджувати, що ця норма поширюється на всіх осіб, в тому числі осіб які займаються професійною діяльністю, тобто журналістів.

Згідно із ст. 2 Закону України «Про інформацію» одним із основних принципів інформаційних відносин є достовірність і повнота інформації. Водночас Закон не містить критерії за якими інформації має визнаватись достовірною та повною.

Право на інформацію як особисте немайнове право фізичної особи включає в себе можливість вільного, та необхідного для реалізації нею своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій: збирання інформації, тобто надану законом можливість набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації фізичними особами; використання інформації, тобто можливість задовольняти свої інформаційні потреби будь-яким незабороненим чинним законодавством способом; поширення інформації, тобто можливість фізичної особи розповсюджувати, обнародувати, реалізовувати у встановленому законом порядку документовану або публічно оголошену інформації; зберігання інформації, тобто забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв [1].

Допускається, що у разі поширення інформації, отриманої з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), фізична особа, не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування, водночас зобов'язана зробити посилання на таке джерело (ч. 1 ст. 302 ЦК України).

З цього випливає, що повідомлення, новини посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування через офіційні джерела слід

вважати достовірними. В свою чергу особисті сторінки у соціальних мережах посадових осіб, політиків офіційними джерелами до таких відносяться.

Проте, як свідчать новини за період пандемії, офіційні джерела можуть надавати неперевірені факти, а рекомендації можуть бути надані без клінічного підтвердження. Як неодноразово під час брифінгів висловлював свої припущення щодо способів лікування президент США Д.Трамп.

Наразі, питання достовірності ставиться й перед результатами наукових досліджень, як свідчить експеримент у науковому співтоваристві США року, коли науковці видавали сумнівні, недостовірні нібито результати проведених досліджень, щоб викрити науку [2].

В умовах коли суспільство втрачає довіру до офіційних джерел, посадових осіб, результатам наукових досліджень, то поради відомих ведучих, блогерів, «лідерів думки» починають конкурувати з рекомендаціями осіб які вважалися компетентними професіоналами.

Зростаючий вплив блогерів у медіа просторі поштовхнув законодавців запроваджувати правове регулювання такої діяльності, поряд із діяльністю традиційних ЗМІ у Проекті Закону «Про Медіа» від 27.12.2019 № 2693 [3].

Крім того поширення новин у соціальних мережах, месенджерах про залежність клімату, віку, національної приналежності та походження із вірогідністю захворіти на вірус є не лише дезінформуючими, а й носять характер вираження расової нетерпимості.

За таких умов проблема зловживання суб'єктивним правом на інформацію набуває актуальності, перебуваючи на межі свободи вираження слова та права на інформацію, межуючи із порушенням норм права, моралі, коли поведінка не узгоджується з принципами розумності та добросовісності.

Цивільні суб'єктивні права будучи мірою поведінки уповноваженої особи мають визначені межі за змістом та характером здійснення.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 ЦК України, цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства.

Суб'єктивні права особи органічно пов'язані із її обов'язками щодо здійснення права належним чином. З тим, межі здійснення суб'єктивних прав особи можуть визначатись поряд із законом та договором, й призначенням суб'єктивного права особи.

Вимоги здійснення своїх прав передбачається ч. 2 ст. 13 ЦК України, що особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині.

Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. *Положення ст. 23*

Конституції України, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права та свободи інших людей, отримало свій розвиток у ч. 3 ст. 13 ЦК України, відповідно якої особа при здійсненні цивільних прав повинна додержуватися моральних засад суспільства.

Сутність зловживання правом полягає у тому, що особа яка формально володіє суб'єктивним правом допускає недозволене використання свого права, порушує міру та вид поведінки, обґрунтовуючи такі дії формальною належністю їй суб'єктивного права.

Основа зловживання правами полягає в конфлікті між зовні правомірним використанням особою своїх прав та аморальною антигромадською поведінкою.

ЦК України виділяє дві форми зловживання правом залежно від суб'єктивної сторони: умисне та необережне зловживання правом. Зловживання правом із умисними наміром використання свого права всупереч нормам держави і суспільства або заподіяння шкоди іншій особі – називають шикана.

Необережне зловживання правом характеризується здійсненням права забороненим способом, не пов'язане з наміром завдання шкоди.

Також доктрина передбачає поділ за суб'єктами, яка існує у вигляді зловживання правом державними органами та громадськими об'єднаннями, зловживання юридичних і фізичних осіб [4].

Аналогічно чином поширення особами не перевірених фактів може відбуватися як зловмисно, так і несвідомо. При цьому, незалежно від наміру, результатом поширення недостовірних даних є дезінформація яка може нести летальні наслідки.

Зловживання правом на інформацію та свободу слова може відбуватись не лише шляхом цілеспрямованого нанесення шкоди третім особам, а й у разі поширення даних, публічних заяв та сповіщень з боку ЗМІ, посадових осіб які містять недостовірні, неперевірені факти, які вводять в оману населення, щодо засобів, лікування, стану забезпечення лікарень, кількості захворювань.

Уявляється, що небезпека зловживання правом з боку ЗМІ, публічних та посадових осіб, наразі, зростає. Здійснення суб'єктивних прав суб'єктами з метою приховування або фальсифікації суспільно значущих даних, поширення чуток під виглядом достовірних повідомлень, має кваліфікуватись як формально протиправне зловживання правом відповідно до законодавства України [5].

Поряд із зазначеним, запровадження державою обмеження на здійснення права на інформації та свободу вираження слова повинно суворо відповідати засадам необхідності та пропорційності, і не повинно ставити під загрозу саме право. Заборона та обмеження доступу до публічної інформації в розпал пандемії, становить значний ризик для здоров'я та життя людей, тому стає непропорційною у таких умовах та порушує законодавство про права людини [6].

Істотного значення набуває формування у всіх учасників цивільних відносин правосвідомості, дотримання меж можливої поведінки з позицій моральності, не порушення публічного порядку, добросовісності, розумності, справедливості, обізнаності стосовно застосування засобів інформаційної гігієни [7].

Право на інформацію та свободу слова в епоху розвитку інформаційного суспільства, зазнає трансформації ставлячи такі питання, як визначення публічності, можливість обмеження таких прав в Інтернеті, визначення юрисдикції держави в умовах інформаційного простору, тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відп. ред. О.В. Дзери (кор. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Т. 1. – 832 с.
2. Воронин Н. Научный скандал года: ученые писали фейк-исследования, чтобы разоблачить лженауку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/russian/features-45751968>
3. Проект Закону «Про Медіа» від 27.12.2019 № 2693 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67812
4. Кузнецова Л.А. Проблемные аспекты злоупотребления правом / Л.А. Кузнецова // Вестник Уральского института экономики, управления и права. – 2019. – № 2 (47). – С. 50-53.
5. Малиновский А.А. Злоупотребление правом (новый подход к проблеме) / А.А. Малиновский // Право и политика. – 2000. – № 6. – С.105-106.
6. The right to Internet as the right to health? Obligations to remove barriers to the access of information during a pandemic April 16, 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://leidenlawblog.nl/articles/the-right-to-internet-as-the-right-to-health-obligations-to-remove-barriers-to-the-access-of-information-during-a-pandemic>
7. Давидова І.В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві: теорія і практика: монографія. О., 2018. С.7.

*Халабуденко Олег Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

COVID-19 ЯК ТРИГЕР КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ

Людина – «земна істота, наділена розумом» [1, с. 138]. Поведінкові акти і форми комунікації людей знаходяться в кореляційній зв'язку з біологічною природою людини. Межі свободи волі, розумної поведінки людини задані біологічними межами соціального [2].

З іншого боку, конструктивістський підхід до соціальної дійсності дозволяє стверджувати, що соціальна інтеракція, здійснювана в заданих параметрах конструкції, не просто поглинає зовнішні, в нашому випадку біологічно детерміновані чинники, а й надає їм нове контекстуальне значення.

Інакше кажучи, аналіз антропо-соціальних процесів, що відбуваються на тлі пандемії COVID-19, дає підстави вважати, що біологічні за своєю природою фактори, наповнюючись в контексті соціальної комунікації новим змістом, виступають своєрідним тригером, а точніше – центром конструювання принципово нової соціальної реальності. Звідси допустимо припущення, що кризові стани соціуму дискурсивно співвідносяться з нормативними порядками, виступаючи основним фактором конструювання антропо-соціальної реальності.

Епідемії – одвічний супутник людства в його земної історії, багато з них визначили ключові зміни в системі соціальних відносин. Наприклад, чума, яка викосила в XIV столітті до половини населення Європи, призвела до відчутного дефіциту робочої сили, що, в кінцевому підсумку, трансформувало феодальну організацію суспільства Західної Європи [3, с. 88-92]. Поширення ВІЛ, у наш час, викликало істотні зміни в соціальній організації сучасних спільнот і в формах біосоціального спілкування. Отже, біологічний фактор у вигляді патологій, викликаних хвороботворними інфекціями, слід розглядати як ефективний засіб конструювання соціуму.

Соціальне конструювання – це типізація форми поведінки при взаємодії в рамках заданої системи правил. Так, епідемія COVID-19 примусила нас взаємодіяти в рамках створених завдяки їй правил. Основним заходом боротьби з пандемією обрано ізоляція акторів і, як наслідок, зміна комунікативної моделі, яка раніше існувала.

Актуальні події, викликані пандемією COVID-19, застали людську цивілізацію в умовах постіндустріального світу, коли інформаційні

технології, відповідні гаджети спочатку створюються з наміром істотним чином вплинути на форми людської поведінки, що в кінцевому підсумку призводить до своєрідного моделювання поведінки актора матрицею, заданої її розробниками в надрах високотехнологічних корпорацій.

Визнаючи необхідним зв'язок між явищами соціальної та природної дійсності, можна, не без деякого гротеску, помітити, що COVID-19 застиг людство в момент повної готовності до нього адаптованих інформаційних технологій. Як би там не було, «від клієнтів Zoom'а до груп WhatsApp цифрові платформи стали для багатьох з нас єдиним способом працювати, готуватися, здобувати освіту і розважатися» [4].

Таким чином, очевидним наслідком карантинних заходів, пов'язаних з пандемією COVID-19, слід визнати зміни форм людської інтеракції, яка стала здійснюватися чи не цілком в контексті нової комунікативної матриці. Зауважимо при цьому, що результативна соціальна комунікація можлива при наявності конвенційної згоди, процедурних правил, які семантично сприймаються на віру, і «придатного» для комунікації суб'єкта.

Отже, **конвенціональну згоду на зміну форм комунікації**, викликану карантином, спочатку вдалося досягти завдяки шокowego стану, в якому опинилися людські суспільства. Тривожний стан, породжений загрозою зараження COVID-19 та ізоляцією, зміною «традиційних» форм взаємодії людей, зобов'язаних зберігати соціальну дистанцію, стимулює до сприйняття людськими спільнотами нових правил поведінки. Незважаючи на те, що в даний час повною конвенційної згоди щодо нової комунікативної моделі на рівні окремих спільнот не досягнуто, однотипні заходи по боротьбі з COVID-19, що вживаються на рівні національних держав, неминуче призведуть до досягнення очікуваного результату.

Пандемія, безумовно, «є тривожною подією, яку потрібно пережити» [5], але збереження біологічної форми життя для тих, хто її переживе, а таких – немає сумніву – буде більшість, зовсім не передбачає можливості повернення до укладу життя, що існував до пандемії. Зміни соціальних конструкцій, в контексті яких здійснюються людські інтеракції, отримають неминуче нормативне закріплення.

В якості центральної ідеї нормативної матриці, яка формується, збережеться концепція прав людини, в її прочитанні – «будь самим собою», включно з правом на розпорядження своєю тілесною оболонкою і життям. За відповідність поведінкових актів нормативної системі індивіду буде гарантована можливість отримання блага (матеріального і / або психоемоційного), проте в разі розбіжності поведінки з встановленими

нормативами – передбачається накладення санкцій у вигляді позбавлення можливості придбання такого блага.

Значний аспект біополітичного впливу COVID-19, на наш погляд, пов'язан з неминучою зміною концепту власності як права, що забезпечує допуск людини до обмеженого ресурсу. Сучасні концепції права власності, на відміну від «класичних», виходять з необхідності нормативного визначення допустимого втручання інших осіб і суспільства в цілому в це право. Таке втручання пов'язане із забезпеченням балансу інтересів самого власника, з одного боку, та інтересів третіх осіб – з іншого. Як наслідок, право власності, адаптуючись до соціальних потреб, втрачає свій абсолютний характер.

Встановлений факт дає підстави розглядати право власності як сукупність правомочностей, заснованих на соціальному узгодженні, обов'язків, пов'язаних з суспільством. Справді, чи є вартість акцій єдиною цінністю для компанії? Відповіддю на поставлене запитання може служити декларація 180 американських компаній, що взяли на себе зобов'язання щодо інвестування в співробітників, підтримку громад та етичну взаємодію з постачальниками [6].

Змінам внаслідок біополітичного впливу COVID-19 піддаються і інші складові нормативно ціннісної комунікації, зокрема, **семантичні процедурні правила**, які сприймаються на віру. Йдеться про елементи нормативної комунікації, які мають знаково-символічний характер.

В цілому біополітичний фактор COVID-19 істотно вплинув на всю сукупність традиційних ритуальних практик, які раніше виступали необхідними атрибутами демонстрації наміру вступити в комунікацію та її умовами. Так, змінам піддалися форми проведення зборів, які виробляють колегіальні нормативні рішення, а також процедурні правила проведення судових засідань. (Зокрема, в Україні для цього 30 березня 2020 року було внесено зміни до процесуальних кодексів, які дозволили під час карантину учасникам процесу брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза будівлею суду з використанням власних технічних засобів).

Нарешті, третьою необхідною умовою встановлення результативної соціально значущої комунікації є «**придатний**» для цієї мети суб'єкт. У зв'язку з цим, очевидно, що мова йде про зміну соціального і, відповідно, правового статусу особистості. Формування глобального інформаційного простору, що поглинає звичний для суб'єкта світ об'єктів і формує нову різноматічну віртуальну реальність, актуалізує створення цифрової особистості індивіда. Спочатку «цифрова особистість» включає в себе дані акаунтів в

соціальних мережах, банківські реквізити, віддалений доступ до серверів або робочих столів, інформацію з сервісів, ігрових ресурсів, додатків для знайомств, а також інших видів online-активності індивіда.

Є підстави вважати, що перебудова структури соціальних відносин, яка спровокована COVID-19, з одного боку, і акселерація впровадження контролю і управління над поведінковими актами штучним інтелектом, що здійснюються через систему оперування великими даними, ставлять проблему нормативного закріплення категорії «цифрова особистість». Інакше кажучи, актуальна дійсність диктує, що індивід бере участь у відносинах, що забезпечують його благами, не стільки в якості біосоціальної істоти, але і в якості цифрової одиниці, за якою, при наявності ознак, які відповідають встановленому правовому стандарту, визнається статус суб'єкта відповідних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. В: Кант И. Сочинение. В 8-ми т. Т. 7. М.: Чоро, 1994. 495 с.
2. Шмерлина И.А. Биологические грани социальности. Очерки о природных предпосылках социального поведения человека. М.: Либроком, 2013. – 195 с.
3. Аджемоглу, Дарон; Робинсон, Джеймс. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності
= Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty (2012). – К.: »Наш формат», 2016. 440 с.
4. Kleinmen, Zoe. We'll be tech-dependent for the long haul//How will coronavirus change the way we live? URL: <https://www.bbc.com/news/explainers-52356136>
5. Buriak, Jeanna. 2020. «Inner Panic During the Pandemic.» *Anthropology News website*, May 1, 2020. URL:http://www.anthropology-news.org/index.php/2020/05/01/inner-panic-during-the-pandemic/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=inner-panic-during-the-pandemic
6. Sneader, Kevin; Singhal, Shubham. The future is not what it used to be: Thoughts on the shape of the next normal. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/leadership/the-future-is-not-what-it-used-to-be-thoughts-on-the-shape-of-the-next-normal#>

Халабуденко Олег Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного
університету будівництва і архітектури

Мегесь Ірина Вікторівна,
студентка факультет урбаністики та просторового планування Київського
національного університету будівництва і архітектури

ПРЕЮДИЦІЇ В РИМСЬКОМУ І СУЧАСНОМУ ПРАВІ (ЦИВІЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У спеціальній літературі поняття «преюдиція», або «преюдиціальність» визначаються як обов'язок юрисдикційних органів приймати без доказів факти, встановлені рішенням суду, що набрали законної сили. У вітчизняній юридичній науці теоретичні основи застосування правил про преюдиції досліджували М.І. Штефан [1], В.В. Масюк [2], А.І. Бережной [3], Т.В. Степанова [4] та інш.

Ідея та основні конструктивні особливості преюдицій беруть свої джерела в римському праві. Термін преюдиціальність походить від лат. *preiudicialis* – то, що стосується попереднього судового рішення. Робіт, присвячених преюдиції в римському праві не багато, хоча згадки про відносини, пов'язані з преюдиціальними фактами, в різних сферах юридичної діяльності зустрічаються досить часто.

Зокрема, збереглись документальні свідчення про застосування преюдиції в римському праві: це фрагмент таблиці, яка містить текст 2-х законів, прийнятих і для Риму, і для муніципіїв Октавіаном Августом ймовірно в 17 р. до н.е., і які, по суті, замінювали кодекс процесуального кримінального (*lex Iulia iudiciorum publicorum*) і цивільного (*lex Iulia iudiciorum privatorum*) права [5, с. 191], оскільки детально регламентували формулярне судочинство. У написі *Corpus Inscriptionum Latinarum* зазначено: *SINE PRAEIVDIC PVBLICO AVT PRIVATORUM quod haec recusat* [6] – «без преюдиції в публічному та приватному праві не можна знову виносити рішення».

Формулярний процес, при позитивному для позивача вирішенні справи, завершився або *adiudicatio* (присудженням позивачеві певної частини спірної речі), або *condemnatio* (присудженням до сплати певної суми). Однак під впливом названих вище законів, процес в ряді випадків міг також бути спрямований на встановлення фактів, що мають преюдиціальне значення – *praeiudicio*. У цих випадках судовий розгляд було націлене на встановлення фактичного стану справ, якому в силу судового рішення буде надано чинності

права (*praeiudicium*), але тільки щодо осіб, які взяли участь в процесі. Так, задоволення вимоги про присудження окремої речі зі складу спадкового майна могло розглядатися як попереднє рішення спору про спадкові права в цілому, а тому відповідач (власник спадкової маси, який заперечував, що позивач є співспадкоємцем) міг погодитися на процес тільки в тому випадку, якщо судові рішення у даній справі не мало преюдиціального ефекту щодо ширшого питання [7].

Крім того, преюдиціальне позови, відповідно до *lex Iulia iudiciorum privatorum*, були адресовані до встановлення правового статусу осіб, що знайшло надалі закріплення в Інституціях Юстиніана – *an aliquis liber sit* [4. 6. 13; 8] – «чи є він вільної особою», служили попереднім рішенням за позовами проти третьої особи, яка утримувала дитину батька. Зауважимо, що саме в формулярному процесі закріплюється принцип, згідно з яким «предмет судового розгляду стає *res iudicata* – річчю, щодо якої винесено судові рішення і, якщо позивач побажає порушити новий процес на тих же підставах, то відповідач завжди може відхилити його вимогу за допомогою *exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae*» [9, с. 202].

Зазначені уявлення та принципи римського права щодо преюдиції послужили підґрунтям доказового права сучасного цивільного процесу. Отже, суть преюдиції при розгляді цивільних справ полягає в тому, що сторони процесу звільняються від тягара доведення фактів, які раніше були встановлені рішенням судової інстанції. При визначенні факту преюдиціальним принципове значення мають такі умови: 1) тотожність суб'єктного складу і фактичних обставин в раніше розглянутій справі та справі, яка розглядається; 2) характер юридичних актів і фактів.

Згідно з ч. 4 ст. 82 ЦПК [10] обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 27 листопада 2019 р. у справі No 753/4078/17 посилаючись у своїй Постанові на преюдиціальність раніше доведених фактів, зазначив, що: «Преюдиціальність – обов'язковість фактів, установлених судовим рішенням, що набрало законної сили в одній справі для суду при розгляді інших справ. Преюдиціально встановлені факти не підлягають доказуванню, оскільки їх з істинністю вже встановлено у рішенні й нема потреби встановлювати їх знову, тобто піддавати сумніву істинність і

стабільність судового акту, який вступив в законну силу. Суть преюдиції полягає у неприпустимості повторного розгляду судом одного й того ж питання між тими ж сторонами. Преюдиціальне значення мають лише рішення зі справи, в якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини» [11].

Зауважимо, що в ряді випадків преюдиціальне значення, що поширюється на всю юрисдикцію, мають факти, розглянуті в порядку окремого провадження (через відсутність спору про право), зокрема, про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним, визнання громадянина безвісно відсутнім і оголошення громадянина померлим.

Складніші справи при встановленні преюдиціального характеру процесуальних юридичних актів. Так, преюдиціальне значення визнається за ухвалами, що набрали законної сили, про затвердження мирової угоди, про прийняття відмови від позову, про угоду щодо передачі спору третейському суду, за окремою ухвалою суду. Однак більшість інших актів судових органів, якими спір не розглянуто по суті, преюдиціальне значення не мають.

У всякому разі від доказування звільняються загальновідомі юридичні факти, визнані такими судом (презумпції): обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування (ч. 3 ст. 75 ГПК [12]; ч. 3 ст. 82 ЦПК).

Таким чином, ідея преюдиція, як і переважна більшість досягнень юридичної науки, бере свій початок в римському праві. Саме в римському праві вперше закріплюється принцип, що встановлені в суді факти мають преюдиціальне значення (при наявності спору про право) тільки для сторін процесу. Преюдиції займають особливе місце в сучасному цивільному процесі, вони забезпечують оптимізацію судового процесу, у тому числі економію сил і часу у розгляді й вирішенні справи та авторитет актів судової влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс; Підруч. Для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
2. Масюк В.В. Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2010. 20 с.
3. Бережной О.І. Преюдиціальність судових рішень у Кримінальних справах Монографія.- Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М. 2004. 176 с.
4. Степанова Т.В. Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова, м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р. Одеса : ОНУ, 2018. С. 431–436.
5. Бартошек М. Римское право (понятия, термины, определения). М.: Юридическая литература, 1989. 448 с.
6. Corpus Inscriptionum Latinarum XIV: Inscriptiones Latii veteris Latinae. Ed. H. Dessau. 1887 (impr. iter. 1968) URL: <https://arachne.dainst.org/entity/2460451> (дата звернення: 09.06.2020).
7. Дождев, Д.В. Римское частное право: учеб, для юридических вузов /Д.В.Дождев. М.: Норма, 2011. 784 с.
8. IUSTINIANI INSTITUTIONES. Recognovit Paulus Krueger (Corpus Iuris Civilis, vol. I) URL: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/> (дата звернення: 09.06.2020)
9. Гарсиа Гарридо, Мануэль Хесус. Римское частное право: казусы, иски, институты /Мануэль Хесус Гарсиа Гарридо ; пер. с исп.: [Ю.В .Пущаев и др.] ;отв. ред. - Л.Л. Кофанов. М. : РГБ, 2007. 812 с.
10. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.
11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 листопада 2019 р. у справі № 753/4078/17 URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86070441> (дата звернення: 09.06.2020).
12. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.

Колісник Олена Вікторівна,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

КОЛЕКТИВНІ ПОЗОВИ ДО КИТАЮ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Незважаючи на те, що вірус COVID-19 охопив понад 200 країн світу, лише США наважилися офіційно звинуватити Китай у поширенні біологічної зброї, пред'явивши колективні позови до Китаю, при чому подавши їх одразу у декількох штатах – Невада, Флорида, Техас. У квітні 2020 р. проти китайського уряду та КНР в цілому також подано позов Генпрокурором американського штату Міссурі.

Починаючи з середини березня 2020 р., до позову, поданого до суду у штаті Флорида, приєдналося більше 5000 громадян, загальна ціна позову склала 1,2 трильйони доларів.

З точки зору процесуального права, цікавими видаються питання характеру спірних правовідносин, предмету доказування, безпосередньої участі відповідача під час судового розгляду, а також виконання рішення, якщо все ж позов буде задоволено.

Особливий інтерес становить питання визначення міжнародної підсудності зазначеного спору. У цій справі перемишуються норми міжнародного приватного і міжнародного публічного права. З одного боку, поширенням вірусу порушено особисті немайнові та майнові права та інтереси величезної кількості приватних осіб – громадян різних країн, а також завдано збитків окремим суб'єктам господарювання. З другого боку, завдано серйозних економічних збитків кожній країні, яка стикнулася з потребою подолання негативних наслідків поширення вірусу.

Загальновідомо, що позови про відшкодування збитків можуть пред'являтися за правилами альтернативної підсудності – за місцем заподіяння шкоди. Теоретично позови до Китаю можуть бути пред'явлені до суду на території постраждалої держави. Однак в міжнародному цивільному процесі існує поняття так званого державного імунітету. Чи не скористається Китай своїм імунітетом у зазначеній справі? Наскільки реальною буде можливість стягнути з Китаю пред'явлену суму відшкодування? Згідно зі ст. 7 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власність 1972 р. держава не зможе посилається на імунітет від юрисдикції при розгляді справи в суді іншої держави стосовно будь-якого питання, якщо вона явно висловила згоду на здійснення цим судом юрисдикції щодо цього питання в силу міжнародної угоди, або письмового контракту, або зробленої в суді заяви в рамках конкретного розгляду. З аналізу цієї норми стає зрозумілим, що Китай може бути залучено до судового процесу на території іншої держави лише за умов висловлення згоди на це державними органами Китаю, що є малоімовірним.

Хто має бути позивачем у цій справі? США з федеративною формою територіального устрою, чи окремі штати, чи окремі групи постраждалих громадян? Усі ці питання доки ще не мають однозначної відповіді.

У травні 2020 р. до Округного адміністративного суду м. Києва громадською організацією було подано позов про відшкодування Китайською республікою цивільно-правових збитків та реституцій, передбачених нормами міжнародного права, при цьому як співвідповідачів визначено також офіс

Президента, КМУ, СБУ, Міністерство охорони здоров'я та інших суб'єктів державно-владних повноважень, що власне і скорегувало та визначило предметну юрисдикцію саме адміністративних судів, а також підсудність даної справи за місцезнаходженням відповідачів. Ця громадська організація, керуючись ст. 53 КАС, як юридична особа звернулася до суду в інтересах інших осіб. Водночас п. 2 ч. 5 ст. 160 КАС вимагає вказувати у позовній заяві повне найменування сторін, що фактично виключає можливість пред'явлення позову на захист невизначеного кола громадян, які постраждали від захворювання. А отже для того, щоб певні громадяни могли отримати компенсацію збитків, понесених, зокрема, у зв'язку з витратами на лікування, неможливістю працювати і отримувати заробітну плату, необхідно їх ідентифікувати, включивши в масштабний колективний позов. Але й такий варіант є спрощеною схемою розвитку подій зі стягнення відшкодування, адже ступінь та розмір ушкоджень, понесених окремою фізичною особою є різним.

Особливу складність в процесуальному аспекті становить визначення предмета доказування у справі, а також питання допустимості та належності доказів. Перш за все, у даній справі має бути доведено факт бездіяльності влади Китаю, факт невжиття вчасно заходів із запобігання поширенню вірусу. Одразу ж постає питання доказів, які можуть підтвердити цей факт. По-друге, потрібно встановити вину органів влади Китаю, момент виявлення вірусу, ступінь їхньої обізнаності щодо характеристики вірусу, рівня його небезпечності тощо. По-третє, потрібно встановити наслідки такої бездіяльності. Якщо говорити про заподіяння шкоди економіці держав, то знову виникає багато питань, які не мають відповіді, наприклад, які саме показники потрібно брати до уваги, щоб засвідчити факт падіння економіки та розмір економічних втрат? Як розмежувати втрати від вірусу та від інших чинників? І нарешті, має бути встановлено причинно-наслідковий зв'язок між бездіяльністю китайської влади та негативними наслідками, які зазнали майже усі країни світу.

Учені по усьому світу стверджують, що Китай порушив Міжнародні медико-санітарні правила (International Health Regulations) і тому має відповідати за колосальну шкоду, заподіяну життю та здоров'ю людей по всьому світу у Міжнародному Суді ООН. Однак, сторонами в цьому суді можуть бути лише держави, оскільки діяльність Суду спрямована на врегулювання міжнародних конфліктів. У даній же ситуації має місце порушення як інтересу цілих держав, так і приватного інтересу громадян окремої держави.

Враховуючи викладене, а також те, що за останні сто років світ вперше стикнувся з такою проблемою, на сьогоднішній день перед світовою спільнотою стоїть завдання розробити певний універсальний правовий механізм врегулювання подібних конфліктів та стягнення заподіяних збитків, зокрема, в аспекті визначення міжнародної підсудності, непоширення імунітету держав на вирішенні таких спорів, предмета та засобів доказування, процедури виконання рішень тощо. На національному рівні має бути розв'язане питання подання позовів в інтересах невизначеного кола позивачів (наприклад Міністерством охорони здоров'я), розроблення механізму приєднання до колективного позову. Допускаємо можливість створення Міжнародного спеціального суду з питань відшкодування шкоди, заподіяної державам поширенням біологічної зброї. Як варіант, можливим є розширення повноважень Міжнародного Суду ООН в тому числі і на такі конфлікти, шляхом внесення Генеральною Асамблеєю відповідних змін до Статуту.

*Бенецький Сергій Дмитрович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА ПОНЯТТЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В Україні сфера туристичних послуг є одним з перспективних секторів економіки. Факторами, що визначають швидкі темпи її розвитку, є: вигідне географічне положення країни; наявність транс'європейських транспортних магістралей і туристичної інфраструктури; численні пам'ятники історії і культури, розташовані практично по всій території України; реалізація державних програм з розвитку туризму і інвестпроектів республіканського і регіонального значень; просування позитивного іміджу «Спортивній України» на міжнародній арені, розвиток спортивної інфраструктури, збільшення кількості проведених міжнародних спортивних заходів; розвиток системи закладів охорони здоров'я та санаторно-курортного лікування, відкриття об'єктів європейського і світового рівня; збереження природних ландшафтів України, багатство флори і фауни.

Основні цілі і завдання з розвитку туристичної сфери визначені Концепцією Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 638-р, Стратегією розвитку туризму та курортів на

період до 2026 року, схваленою розпорядженням Кабінету міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 року [4], Законом України «Про туризм» [2] та іншими нормативними документами.

Сферу туристичних послуг в Україні слід розглядати в рамках поняття «туристична індустрія», що розуміється як сукупність об'єктів для розміщення туристів, транспортних засобів, об'єктів громадського харчування, об'єктів і засобів розваги, об'єктів оздоровчого, ділового, пізнавального та іншого призначення, що використовуються для задоволення потреб туристів, екскурсантів, що виникають під час здійснення туристичної подорожі та (або) в зв'язку з цим туристичним подорожжю [7].

Як впливає із визначення, туристична індустрія утворюється з підприємств, що випускають товари і послуги, без яких не може існувати туризм:

- індустрія гостинності – підприємства, що надають послуги по розміщенню (готелі, мотелі, кемпінги, пансіонати, мебльовані кімнати, будинки відпочинку і так далі, а також підприємства харчування, обслуговуючі туристів);
- транспортна сфера туризму – транспортні організації та підприємства, що займаються туристичними перевезеннями;
- сфера туроперейтинга – туристичні підприємства, що займаються формуванням і реалізацією туристичних продуктів;
- екскурсійна сфера – підприємства, які надають програмні і додаткові послуги туристам;
- інформаційна сфера – системи бронювання і резервування місць, інформаційні та рекламні служби;
- навчальна сфера туризму – навчальні заклади з підготовки і підвищенню кваліфікації фахівців туристичної індустрії;
- органи управління туризмом – державні установи, до функцій яких входить управління розвитком туризму в країні і регіонах;
- наукова сфера туризму – науково-дослідні організації, чия діяльність направлена на проведення наукових досліджень, прогнозів в області економіки і соціології туризму;
- торгова сфера туризму – підприємства роздрібної торгівлі по продажу товарів туристичного попиту;
- індустрія дозвілля і розваг – спортклуби, музеї, театри і кінотеатри, оздоровчі комплекси, басейни, парки відпочинку, зоопарки, казино, виставкові і конгресзали;

- сфера самодіяльного туризму – туристичні, альпіністські, велосипедні клуби.

Крім цих підприємств обслуговуванням туристів займаються і ті організації, які можуть існувати і без туристів, але чия діяльність розширюється при знаходженні в місцях перебування туристів. Це різноманітні організації та підприємства з надання транспортних послуг, послуг в сфері харчування, послуг з оренди житла, тощо.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку туристичної індустрії є проникнення в туристичний бізнес не тільки компаній, що мають з ним безпосередні виробничі зв'язки (підвищену активність при цьому виявляють авіакомпанії), але і підприємств інших галузей економіки (банки, промислові, торговельні, страхові компанії).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про туризм, Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.24 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/324/95-%D0%B2%D1%80>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45–46. Ст. 356. (дата звернення: 15.04.2020).
4. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, Розпорядження Кабінету міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 року // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] [С. С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін, та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
6. Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андрєєва Г.П. В'їзний туризм Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.
7. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теоретичні основи туризмології – К.: «Ніка-Центр», 2005., с.214.

Килимник Юлія Анатоліївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим аспектом становлення громадянського суспільства виступає активізація об'єднань громадян та підвищення статусу громадських

організацій. В світлі рекодифікації цивільного законодавства постала необхідність закріплення важливих ідей і концепцій, що відповідають сучасним потребам суспільства та пов'язані з функціонуванням юридичних осіб.

Вдосконалення цивільного законодавства, що регулює питання громадських організацій, неможливо без наукової розробки проблем громадських організацій, зокрема, цивільно-правового поняття громадських організацій і принципів створення та діяльності. Відповідно до чинного законодавства громадські організації в Україні можуть існувати шляхом створення юридичної особи та без створення юридичної особи, проте з обов'язковим повідомленням про заснування. Під статусом юридичної особи слід розуміти правове становище організації, яке характеризується комплексом прав і обов'язків суб'єкта цивільного права [1, с. 32].

Недостатність правового регулювання питань, пов'язаних зі створенням громадських організацій (об'єднань), проявляється, зокрема, у відсутності чіткого визначення поняття «громадська організація». Так як поняття використовується в різних галузях права, то існує необхідність у виділенні цивільно-правових ознак поняття «громадська організація».

В законі України «Про громадські об'єднання» закріплено, що громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [2].

З цивілістичних позицій громадська організація є однією з організаційно-правових форм громадських об'єднань, які, в свою чергу, є однією з форм невідприємницьких організацій, не мають на меті одержання прибутку як основної мети своєї діяльності і не розподіляють отриманий прибуток між учасниками. Отже, перша ознака характеризує основну мету діяльності громадських організацій як не пов'язану з отриманням прибутку. Отже, крім основної вони можуть мати якісь інші, додаткові цілі діяльності. Друга ознакою громадських організацій, вказує на неможливість розподілу прибутку між учасниками, та покликана підкреслити відсутність матеріальної зацікавленості в результатах діяльності організації [3, с.156].

Встановлюючи єдиний правовий режим для всіх громадських організацій (об'єднань), законодавець допускає можливість визначення особливостей їх правового становища як учасників цивільно-правових відносин на підставі спеціальних законів.

Підтримуємо традиційний погляд на сукупність ознак юридичної особи, а саме, що громадські організації як юридичні особи володіють наступними ознаками: організаційною єдністю, майновою відокремленістю, виступом в

цивільному обороті від власного імені, майновою відокремленістю. Кожна ознака окремо не дає підстави визнати організацію юридичною особою, лише їх сукупність свідчить про наявність у неї статусу юридичної особи.

Громадські організації можуть створюватися фізичними особами (повністю дієздатними громадянами України, особами без громадянства та іноземними громадянами, які на законних підставах перебувають на території держави) і юридичними особами, в тому числі непідприємницькими організаціями.

Статут – це основний документ, який визначає, подальшу діяльність громадської організації. Також основні правила діяльності, визначаються керівні органи, і що відбувається з майном організацій. Законодавство України має ряд вимог до статутів громадських організацій, які прописані в статті 11 Закону України «Про громадські об'єднання».

Порядок створення громадської організації досить простий і являє собою проведення установчих зборів, яке оформляється протоколом (рішенням). Кількість засновників, при створенні громадських організацій повинна бути не менше двох фізичних осіб. Для громадської організації це фізичні особи, які досягли 18 років, для молодіжної чи дитячої – 14 років.

На установчих зборах необхідно визначити ряд питань, а саме визначити назву, організаційно-правову форму, керівні органи, місцезнаходження об'єднання, особу яка відповідальна за реєстрацію та затвердити Статут.

Вищий орган управління організації – загальні збори членів (конференція, Зазвичай його назву визначають залежно від масштабу діяльності організації та кількості її членів. Згідно ч. 2 ст. 97 ЦК України до органів управління також належить виконавчий орган, що створюється Загальними зборами, які встановлюють його компетенцію і склад. Виконавчий орган може складатися з однієї або кількох осіб. Поряд з цим, п. 4 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» у Статуті організації окремо мають бути визначені повноваження керівника організації. Законодавство також передбачає, що можуть утворюватись інші органи управління.

До принципів створення та діяльності громадських організацій слід віднести: принципи законності, справедливості, юридичної рівності, соціальної свободи, соціального і громадянського обов'язку, демократизму, національної рівноправності, гуманізму, рівності громадян перед законом, взаємної відповідальності держави й особистості, верховенства права, політичного, ідеологічного й економічного плюралізму, непорушності прав людини. [4, с. 248].

Отже, враховуючи те, що громадські організації є слід приділити особливу непідприємницькими юридичними особами, створюються та здійснюють діяльність на підставі загально-правових принципів. Потрібно уточнити ознаки громадських організацій як непідприємницьких юридичних осіб; закріпити критерії, що дозволяють більш чітко визначати обсяг і зміст їх цивільної правоздатності; переглянути існуючі підходи до характеру і умов здійснення діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виграненко І. Г. Конститутивні ознаки юридичної особи у теорії цивільного права / І. Г. Виграненко / Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 8 (22). – С. 30 – 40
2. Про громадські об'єднання: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст. 1
3. Кривенко Ю.В. Непідприємницькі організації у сфері благодійності: організаційно-правові форми. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. Випуск 48. Том 1. 2018. 188 с. – С 156-160
4. Кривенко Ю.В. Принципи здійснення волонтерської діяльності Науковий журнал «Молодий вчений» №6 (33) червень 2016. – 342., С. 246-250.

***Колодін Артем Олексійович,**
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПОРІВНЯННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЧАРТЕРУ: СХОЖІСТЬ ТА ВІДМІННОСТІ

Договір фрахтування (чартеру) є одним з найстаріших видів договорів у транспортній сфері. Морські перевезення з використанням чартер-партій (від лат. Charta partita – фрахтовий контракт, досл. папір, розділена на частини) здійснювалися ще в середні минулого тисячоліття. Така назва договору походить від порядку його укладення. Чартер-партії оформлялися на одному аркуші паперу, який сторони розривали на дві частини. Після цього одна частина договору залишалася у перевізника, а друга – у вантажовідправника. Згодом документ завжди можна було відновити, при цьому розірвані краї чартер-партії повинні були збігтися [8].

У наш час договір фрахтування (чартеру) широко використовується при здійсненні перевезень морським і авіаційним транспортом [2]. Найбільш розвинений інститут фрахтування (чартеру) в морському праві.

Фрахтування (чартер) – це, по суті, наймання судна (його частини) для здійснення перевезення.

Види фрахтування (чартеру) можна розділити на дві великі групи:

1. Рейсовий чартер – здійснення фрахтування судна (цілого або його частини) на рейс або декілька рейсів (ст.ст. 133, 134 КТМ України).

2. Тайм-чартер – здійснення фрахтування судна на певний час.

Разом з тим, рейсовий чартер може підрозділятися на:

- фрахтування судна на один рейс. Фрахтовщик за певну плату (фрахт) надає фрахтувальнику для перевезення вантажу усе судно або його частину і зобов'язується перевезти вантаж з пункту (пунктів) відправлення до пункту (пунктів) призначення.

- фрахтування судна на коловий рейс. Відрізняється від фрахтування на один рейс тільки тим, що фрахтувальник фрахтує судно або його частину не тільки для перевезення вантажу з пункту відправлення до пункту призначення, а також і в зворотному напрямку.

- фрахтування судна на декілька послідовних рейсів. Застосовується при перевезеннях великої кількості вантажу в одному і тому ж напрямку одним і тим же судном. Як правило, за умовами зазначеного чартеру судно після закінчення одного рейсу повинно негайно повернутися до порту відправлення для здійснення наступного рейсу. Чартер зазвичай оформляється одним документом із зазначенням кількості послідовних рейсів, яке повинно зробити судно.

- фрахтування судна за контрактом. Фрахтувальник зобов'язується протягом певного часу перевезти певну кількість вантажу. Перевезення виконується не одним, а різними судами, найменування яких в контракті не вказується. На кожен рейс судна складається окремий чартер або виписується коносамент, в якому робиться посилання на контракт.

Тайм-чартер також має кілька підвидів:

- тайм-чартер [3]. Фрахтовщик надає фрахтувальнику судно в оренду на певний час разом з командою, члени якої є співробітниками фрахтувальника.

- бербоут-чартер [3]. Фрахтовщик надає фрахтувальнику судно в найм (оренду) на певний час без команди.

- димайз-чартер [3]. Фрахтовщик надає фрахтувальнику судно в найм (оренду) на певний час разом з командою, члени якої стають співробітниками фрахтувальника.

Таким чином рейсовий чартер та тайм чартер відрізняються один від одного тим, що у першому випадку предметом договору є перевезення вантажу, у другому випадку предметом договору є оренда судна. При договорі рейсового чартеру, судно перебуває під повним контролем фрахтовщика, який надає фрахтувальнику за фрахт певне судно повністю або частково на один

або декілька рейсів для перевезення певної кількості вантажу, разом із командою, надаючи останньому право управління судном та здійснення витрат на утримання судна, залишаючись власником судна.

При тайм-чартері, фрахтовщик частково або повністю втрачає контроль над своїм судном, яке фрахтується на певний час за орендну плату, передається фрахтувальнику. Право управління судном передається фрахтовщику разом з командою, з числа співробітників фрахтувальника. Усі витрати на утримання судна здійснює фрахтувальник.

Сьогодні в торговому мореплаванні досить часто використовуються також змішані види договорів фрахтування (чартеру). Зокрема, виділяють дейлі-чартер, слот-чартер і договір на управління судном.

Дейлі-чартер займає проміжне положення між рейсовим чартером і тайм-чартером. Тут повністю зберігаються звичайні умови рейсового чартеру, проте плата за перевезення встановлюється не в залежності від кількості вантажу, що перевозиться, а за тонну дедвейту судна за кожен день його перебування в рейсі.

Слот-чартер – договір, за яким між його учасниками розподіляється місткість судна відповідно до встановлених квотами завантаження (слотами).

Договір на управління судном. Судновласник передає комерційну експлуатацію судна спеціальному менеджеру, який здійснює всі витрати на управління судном від його імені і на його ризик, а судновласник компенсує менеджеру дані витрати і виплачує винагороду за виконану роботу. Даний вид договору не є договором фрахтування (чартеру) в повному розумінні цього слова.

Таким чином, можна говорити про те, що хоча відносини чартеру в Україні детально регламентовані на законодавчому рівні в морському праві, в той же час чинне цивільне законодавство України в цій сфері не є досконалим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45–46. Ст. 356.
3. Кодекс торговельного мореплавства України, Закон України 23 травня 1995 року № 176/95-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст. 349) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#top>
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів від 31 березня 1978 року // URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_391/card6#Public.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори повного або часткового морського міжнародного перевезення вантажів від 11.12.2008 р. // URL:http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/carriageof_goods.shtml.

6. Макаров И. М. Понятие договора морской перевозки // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2011. – № 1. – С. 78–80.

7. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] [С. С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін, та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.

8. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Фатєєвої, В. Л. Яроцького – Х. : Право. – 2011.-Т. 2.-816 с.

Лебедєва Ганна Володимирівна,
*суддя Миколаївського окружного адміністративного суду, аспірантка
кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична
академія»*

НОРМИ МОРАЛІ ТА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА: ВПЛИВ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Норми моралі протягом тривалого періоду часу виступали «сірим кардіналом» у правовому регулюванні відносин з обороту творів науки, літератури та мистецтва. Саме в площині авторського права представляє інтерес дослідження впливу норм моралі на оборот об'єктів авторського права та визначення їх взаємозв'язку. На відміну від норм законодавства, норми моралі є доволі невизначеними як критерій та підстава заборони публічного обороту творів науки, літератури та мистецтва.

Норми моралі як встановлені певні правила поведінки є доволі мінливим поняттям за своїм змістом з огляду на можливість застосування його за змістовним наповненням для різної аудиторії за віком, фахом, у історичній та територіальній площинах. За виключенням випадків, коли норми моралі можуть дублюватися у положеннях чинного законодавства, їх дотримання відбувається за внутрішнім переконанням конкретної людини.

При створенні та поширенні об'єктів авторського права, зокрема творів науки, літератури та мистецтва важливо відслідкувати вплив та взаємозв'язок з нормами моралі.

По-перше, на етапі створення об'єкта авторського права автор лише відповідно до внутрішнього переконання та особистих якостей вирішує питання про дотримання норм моралі. Фактично цей процес може бути неконтрольованим, коли автор створює внаслідок натхнення, емоцій, почуттів, тільки за покликом серця. У другому варіанті автор навпаки все

обмислює та прораховує створення майбутнього твору. У будь-якій з ситуацій автор може на фінальному етапі завершення твору проаналізувати за внутрішнім суб'єктивним переконанням чи було ним дотримано норми моралі у змісті твору, але такого обов'язку чинне законодавство не закріплює за творцями. Саме тому на даному етапі не можна стверджувати про порушення права, адже відповідної норми у чинному законодавстві не закріплено.

По-друге, на етапі об'єктивізації твору науки, літератури та мистецтва у будь-якій об'єктивній формі для введення у цивільний оборот (примірнику книги наприклад) щодо більшості з цих творів не закріплюється відповідний обов'язок перевірки на дотримання норм моралі суб'єктами, що здійснюють об'єктивізацію твору (наприклад, видавництв, студій-ательє, фотодруку та інших).

По-третє, на етапі введення у цивільний оборот. Претензії щодо вилучення твору з цивільного обороту можуть заявляти особи, чиї права та інтереси порушені внаслідок поширення такого твору. Крім цього такі претензії можуть заявлятися уповноваженим державним органом, на якого полягають функції з контролю за дотриманням норм суспільної моралі в країні.

Отже, можна прослідкувати безпосередній вплив норм моралі на перебування у цивільному обороті примірників з об'єктами авторського права. Представляє інтерес дослідження законодавства зарубіжних країн у розрізі встановлення спеціального контролю за дотриманням норм моралі при поширенні об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема об'єктів авторського права, що може бути предметом додаткових досліджень.

*Тищук Наталія Олексіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ПРИ ВЧИНЕННІ ПРАВОЧИНІВ

В сучасних умовах розвитку економічних, соціальних, культурних відносин відбувається переосмислення і якісне оновлення майже всіх усталених цивілістичних категорій. Не виключенням є і категорія правочину, яка викликає науковий інтерес у багатьох вчених та практиків. Враховуючи, що учасники цивільних правовідносин є носіями відповідних прав та

обов'язків, важливо, щоб відповідні особи мали змогу бути учасником в тих чи інших цивільних правовідносинах, а саме, мали необхідний обсяг правосуб'єктності.

В даному випадку правосуб'єктність розглядається як узагальнююче поняття, елементами якої є правоздатність і дієздатність у своїй єдності [1, с. 3].

Одним з елементів правосуб'єктності є вчинення правочину, адже відповідно до законодавства особи «у будь-якому» віці можуть вчиняти правочини відповідно до обсягу їх дієздатності. Враховуючи те, що законодавчо окреслене коло правочинів, які можуть малолітні та неповнолітні особи в межах своєї дієздатності не відповідає реальному колу можливостей даних осіб, де останнє є значно ширшим, необхідним є через категорію правосуб'єктності визначити коло правочинів, які можуть вчиняти неповнолітні та малолітні особи в умовах інформатизації суспільства, а також уточнити вікові межі щодо вчинення таких правочинів та передбачити необхідний рівень захисту прав та законних інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб.

Правосуб'єктність фізичних осіб включає правоздатність (здатність особи мати цивільні права та обов'язки) і дієздатність (здатність своїми діями набувати для себе цивільні права і самотійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самотійно їх виконувати і нести відповідальність у разі їх невиконання). Враховуючи той факт, що правоздатність фізичної особи виникає з народження і припиняється зі смертю, а обсяг дієздатності – залежить від настання певного віку, логічним є встановлення законодавцем однією з умов дійсності будь-якого правочину норма про відповідність особи, яка його вчиняє, необхідного обсягу цивільної дієздатності.

Правосуб'єктність деяких учасників цивільних правовідносин, зокрема, малолітніх та неповнолітніх осіб, має певні особливості. На відміну від правоздатності, дієздатність як стан поступово розвивається. В залежності від віку особи, що характеризує ступінь її розумово-фізичної зрілості, в ЦК України встановлені етапи дієздатності. Для повноцінної реалізації правоздатності дітей (якими є малолітні та неповнолітні особи) в ЦК України закріплений механізм сприяння в здійсненні та захисті їх прав, що включає в себе дії батьків, усиновителів, опікунів і піклувальників неповнолітніх, а також діяльність органів опіки і піклування.

Мати дієздатність означає мати здатність особисто здійснювати різні юридичні дії: укладати договори, видавати довіреності тощо, а також

відповідати за заподіяну майнову шкоду (пошкодження або знищення чужого майна, ушкодження здоров'я), за невиконання договірних та інших обов'язків [2, с. 192].

Враховуючи те, що особа повинна діяти самостійно, необхідною умовою є достатній рівень свідомості і волі. Визначальним тут є вік та психічний стан особи. Отже, виникають питання щодо обсягів, видів та структури дієздатності, а також щодо уточнення її обсягів для окремих категорій осіб, та надання повної дієздатності неповнолітнім (емансипації неповнолітніх) [3, с. 50].

З даного приводу Ж.Л. Чорна слушно зазначає, що цивільна дієздатність передбачає свідому і правильну оцінку людиною дій, що нею здійснюються і мають юридичне значення. Зрілість психіки залежить від віку і душевного здоров'я людини. Тому, на відміну від цивільної правоздатності, яка є рівною для всіх фізичних осіб, рівного для всіх фізичних осіб обсягу цивільної дієздатності не існує [4, с. 111].

Відповідно до законодавства малолітні особи є частково дієздатними, а тому можуть вчиняти лише невелике коло дій в межах свого обсягу дієздатності, зокрема, дрібні побутові правочини. Якщо ж вчинений правочин знаходиться поза межами цивільної дієздатності малолітньої особи, яка його вчинила, але вчинений на його користь, то в судовому порядку на вимогу заінтересованої сторони може бути визнаний дійсним. Разом з тим може виникнути ситуація, що немає фактичної заінтересованої особи, яка б подала до суду з метою визнання даного правочину дійсним, що ставить в нерівне становище малолітніх осіб, і вчинення ними однотипних правочинів на свою користь в одному випадку буде визнано дійсним правочином, а в іншому – ні. Також вчинений малолітньою особою правочин поза межами її цивільної дієздатності вважається дійсним, якщо «схвалений» законними представниками. Під таким «схваленням» законодавець розуміє відсутність з боку законних представників малолітньої особи заявлених претензій другій стороні правочину протягом одного місяця з моменту того, як вони дізналися про його вчинення. Разом з тим, на практиці така норма не завжди «працює» і довести реальність заявленого моменту, коли законні представники дізналися про вчинення правочину, досить важко, як і виникнення ситуацій, коли вони (законні представники) можуть навіть не здогадуватися про вчинення таких правочинів досить довгий час (наприклад, купівля цигарок і алкоголю – купила малолітня особа чи хтось «пригостив» з друзів, або ж купив хтось із «більш дорослих друзів»).

Неповнолітня особа має набагато ширші можливості щодо самостійного

вчинення правочинів (порівняно з малолітньою особою), однак існує і значна кількість обмежень, які передбачають необхідність отримання дозволу законних представників, або ж визнання такого правочину недійсним. Аналіз розвитку цивільних правовідносин, інформаційного суспільства, впровадження інформаційних технологій в повсякденне життя дає підстави говорити про те, що «де-факто» має місце розширення кола та можливостей вчинення правочинів неповнолітніми особами, що пояснюється активним використанням технологій, розширенням можливостей заробітку (зокрема, он-лайн) такої категорії осіб, а також спричинено спонуканням держави до переходу до використання цифрових технологій. Одним з таких сервісів є портал Дія, на якому осіб, яким виповнилось 14 років, називають «майже дорослими». На цьому порталі міститься вся інформація щодо можливості отримання паспорту громадянина України та паспорту для виїзду за кордон, перелічені загальні та сімейні права, надана інформація щодо цивільної відповідальності та відповідальності за злочини тощо.

Зазначене дає підстави для виділення двох груп неповнолітніх осіб (від чотирнадцяти до шістнадцяти років та від шістнадцяти до вісімнадцяти років), що дасть можливість в межах кожної групи визначити можливість вчиняти ті чи інші правочини залежно від участі неповнолітніх осіб в конкретних особистих немайнових та конкретних майнових правовідносинах з урахуванням основних механізмів спрямованої соціалізації особи.

На підставі викладеного можна зробити висновок про необхідність розширення обсягу дієздатності малолітніх та неповнолітніх осіб, надавши їм право вчиняти також правочини, направлені на безоплатне отримання вигоди, які не потребують нотаріального посвідчення або державної реєстрації, та правочини з розпорядження коштами, наданими законним представником або за згодою останнього третьою особою для певної мети або для вільного розпорядження. Це дозволить не порушуючи права цієї категорії фізичних осіб, створити додаткові умови реалізації їх правосуб'єктності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дербаківа Ю.А. Цивільна правосуб'єктність неповнолітніх: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2014. 20 с.
2. Ставчина І.М. Правосуб'єктність учасників як об'єктивна умова дійсності цивільно-правового договору. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 31. С. 188-199.
3. Надьон В.В. Структура правосуб'єктності. Сучасні проблеми цивілістики: матер. круглого столу, присвяч. пам'яті проф. Ч.Н. Азімова. Харків, 2014. С. 49-53.

4. Чорна Ж.Л. Вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності як підстава його недійсності. Університетські наукові записки. 2016. № 57. С. 110-117.

Ващак Владислав Анатолійович,
студент 2 курсу магістратури факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Берназ-Лукавецька О.М.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СКЛАДОВА ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН У БОРотьБИ ІЗ COVID-19

Волонтерство виступило рушійною силою в боротьбі із пандемією, спричиненою COVID-19. Взаємодопомога, благодійництво, виконання різного роду робіт на безоплатній основі на благо суспільства є показником рівня розвитку громадянського суспільства, показує здатність людей до самоорганізації та саморегулювання.

Дослідженням проблематики пов'язаної із волонтерством займалися такі вчені як Д.І. Мейєр, Г.Ф. Шершеневич, Є.О. Харитонов, О.В. Басай, Н.Ю. Голубєва, Кривенко Ю.В. Правове регулювання волонтерства в Україні здійснюється Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року, а принципи здійснення волонтерської діяльності, базуються на загально-правових принципах [1].

Реакція суспільства та його діяльність в межах приватноправових відносин у відповідь на епідемію коронавірусу особливо чітко виділяється на фоні неефективної діяльності більшості держав, які не спроможні виконати завдання, які делегувало їм суспільство. Ця пандемія показала значну роль волонтерських та благодійних організацій у кризовий період. Було розпочато безліч волонтерських ініціатив для підтримки найбільш вразливих груп населення по всій Європі. За словами Лейли Сегіч Релік, президента CEV (The European Volunteer Centre), «це демонструє важливість відповідального та активного громадянського суспільства у підтвердженні духу стійкої та турботливої громади» [2].

Робота волонтерів з кожним роком стає важливим ресурсом розвитку більшості держав. Про це ж свідчить хвиля громадських ініціатив, що виникла в різних країнах світу у зв'язку із активною боротьбою із коронавірусом. Медики кажуть, що успіх в боротьбі із захворюванням залежить не стільки від них, скільки від вкладу всього суспільства. Волонтери ж є невід'ємною його частиною, так як надають допомогу всім нужденним [3].

Незважаючи на закриття кордонів у зв'язку з пандемією коронавірусу, корисний досвід волонтерства поширюється серед соціально активних представників різних країн завдяки мережі Інтернет. Розвиток ІТ-технологій відкриває нові можливості для розвитку громадянського суспільства, вирішення важливих суспільних питань в приватноправовому порядку, розвантажуючи цим публічно-правову сферу. Так, прикладом самоорганізації громадян для ефективної боротьби із наслідками, спричиненими епідемією COVID-19 є створення чисельних онлайн-майданчиків для консолідації зусиль волонтерів, наприклад, Kogukondaitab (Естонія) Coronahelpers (Великобританія), Volunteering Network for stranded danes (Данія), Волонтерський центр допомоги під час пандемії коронавірусу (Україна), Корпорація монстрів (Україна, Одеса), чисельні телеграм-канали, інші групи в соцмережах.

Волонтерська діяльність виконує важливі функції у суспільстві в умовах боротьби із коронавірусом, карантинних обмежень. Організації громадянського суспільства надають важливу допомогу великій кількості людей, які зазнали труднощів, внаслідок ізоляції, здійснюють уважну перевірку дій уряду та приватного сектору, комунікацію та інформування населення [4].

Криза, спричинена пандемією коронавірусу, показала вразливість влади різних держав в багатьох сферах суспільного життя: систем охорони здоров'я, фінансових систем, правоохоронних. На противагу цим недолікам ми можемо прослідковувати ефективну діяльність волонтерів, які в приватноправовому порядку вирішують проблеми, з якими зіштовхнулося людство в 2020 році. Так, це підтверджують чисельні приклади допомоги медперсоналу з боку юридичних та фізичних осіб у транспортуванні, забезпеченні обладнанням, засобами індивідуального захисту, чого державна система не змогла забезпечити, а навпаки показала свою некомпетентність та низьку ефективність. Наприклад, запроваджуючи карантинні обмеження на транспорті, не було врегульовано можливість проїзду для осіб, які задіяні у виконанні соціально важливих завдань. Вирішили цю проблему в приватноправовому порядку представники бізнесу, наприклад сервіс для перевезень Uber надав промокоди для безкоштовного проїзду медпрацівників.

Все це наштовхує на думку про необхідність передачі частини функцій держави до приватноправової сфери, де послуги які зараз надає держава будуть надаватися приватними юридичними особами. Приклад діяльності волонтерів показує можливість виконання суспільно значимих завдань таким чином.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кривенко Ю.В. Принципи здійснення волонтерської діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2016_6_63.pdf
2. Volunteering in times of coronavirus [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nonprofit.xarxanet.org/news/volunteering-times-coronavirus>
3. Как в воду глядели: в борьбе с коронавирусом без волонтеров трудно обойтись [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ritmeurasia.org/news--2020-04-04--kak-v-vodu-gljadeli-v-borbe-s-koronavirusom-bez-volonterov-trudno-obohtis-48304>
4. 3 reasons why civil society is essential to COVID-19 recovery [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/why-civil-society-is-essential-to-covid-19-pandemic-recovery/>

Феденко Єлизавета Михайлівна,
студентка Національного університету «Одеська юридична академія»
у співпраці з

Берназ-Лукавецькою Оленою Михайлівною,
кандидатом юридичних наук, доцентом, доцентом кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ У ПЕРІОД ЗДІЙСНЕННЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З COVID-19

За останні чотири місяці криза поставила на паузу економіку, адже внаслідок COVID-19 було вжито низку карантинних заходів, що вимагають дистанціювання та заборони масових скупчень людей. Як не парадоксально, але у XXI столітті провідні галузі економіки, у буквальному сенсі, зупинились, не дивлячись на те, що інформаційні технології могли б забезпечити стійку та безперервну роботу навіть без тісного контактування робітників.

Проте, найбільше постраждав саме малий та середній бізнес у зв'язку з тим, що їхні представники не мають, так званого, фінансового паску безпеки, що виникає внаслідок збереження додаткового капіталу на випадок непередбачуваних ситуацій, як от карантин.

Функціонування малого та середнього бізнесу, частіше за все, залежить від кредитування, що надається різноманітними банками, а також стабільності виплати тіла кредиту і відсотків за користування коштами. Проте, за період введення карантинних заходів, пов'язаних із COVID-19, банкрутство та неплатоспроможність стали головними чинниками, що

зумовлюють подальше закриття підприємств. Хоч масових звільнень та безробіття державі уникнути не вдалося, було прийнято низку заходів, які передбачають деякі послаблення для приватного сектору економіки, серед яких є заборона стягувати пеню.

У відповідності до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», За порушення податкового законодавства, вчинені протягом періоду з 1 березня по 31 травня 2020 року, штрафні санкції не застосовуються, крім санкцій за:

- порушення вимог до договорів довгострокового страхування життя чи договорів страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема страхування додаткової пенсії;
- відчуження майна, що перебуває у податковій заставі, без згоди контролюючого органу;
- порушення правил обліку, виробництва та обігу пального або спирту етилового на акцизних складах, що застосовуються на загальних підставах;
- порушення нарахування, декларування та сплати податку на додану вартість, акцизного податку, рентної плати [1].

Враховуючи те, що ч. 1 ст. 1056-1 Цивільного кодексу України (надалі по тексту – ЦКУ) передбачається, що процентна ставка по кредитах може бути фіксованою, або змінюваною, а тип процентної ставки визначається кредитним договором, частиною 4 вищезазначеної статті забороняється збільшувати процентну ставку за користування кредитом з причин, інших ніж передбачені, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період з 01 березня 2020 року по 31 травня 2020 року [2].

Тобто, спостерігаємо компроміс, на який йде держава з урахуванням значної кількості фінансових проблем, з якими стикнувся бізнес під час вжиття карантинних заходів з метою економічної стабілізації на всіх рівнях.

У фінансовому аспекті також постраждали особи, які користувалися послугами споживчого кредитування. Це пов'язано із зниженням платоспроможності, яка проявляється у втраті робочих місць, або вимушеному виходу у відпустку без збереження заробітної плати. У такому разі, було здійснено ряд заходів, які полегшують процес сплати кредитних коштів. Зокрема, відповідно до ч. 6 Розділу IV Закону України «Про споживче кредитування», у разі прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому

завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит (в тому числі, але не виключно, прострочення споживачем у період з 01 березня 2020 року по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення [3].

Тобто, ці приписи діють на ті кредити, які не підпадають під регулювання Закону України «Про споживче кредитування», наприклад, кредити ломбардів, чи кредити на строк до місяця, або кредити менші за мінімальну заробітну плату, або ж безпроцентні кредити.

Важливим моментом щодо виконання своїх зобов'язань за кредитним договором буде узгодження умов реструктуризації боргу. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про споживче кредитування», реструктуризація зобов'язань за договором про споживчий кредит – це зміна істотних умов договору про споживчий кредит, що здійснюється кредитором на договірних умовах із споживачем і впливає на умови та/або порядок повернення такого кредиту [3]. Тобто, боржник, розуміючи, що не може належним чином виконати своє зобов'язання, може звернутися до кредитної установи з метою здійснення реструктуризації боргу. Враховуючи те, що істотними умовами кредитного договору є, зокрема але не виключно, строк надання кредиту, сума наданих коштів, терміни оплати, процентна ставка, можна зробити висновок, що банк може змінити деякі істотні умови у договорі споживчого кредитування, та, наприклад, знизити процентну ставку у договорі.

Щодо житлово-комунальної заборгованості то штрафні санкції до неї не застосовуються аж до 1 липня 2020 року, що передбачено п. 10 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» № 2189-VIII від 09.11.2017 р.[4].

Проте, це не позбавляє стягувача (виконавця, або постачальника) житлово-комунальних послуг здійснювати стягнення за основною сумою вимоги, яка передбачається або позовною заявою (у випадку відсутності укладеного договору про надання житлово-комунальних послуг), або у заяві про видачу судового наказу, за умови неналежного виконання боржником умов договору.

Не оминули законодавчі пом'якшення і питання орендної плати: на період дії обмежувальних заходів, згідно із частинами 4 та 6 ст. 762 ЦКУ, наймач має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які

він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася. Наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає [2].

У такому разі, орендарям необхідно фіксувати неможливість використання приміщення, не підписувати акти виконаних робіт чи наданих послуг, вступати в перемовини з орендодавцем та погоджувати взаємовигідні умови співпраці.

Отже, враховуючи те, що карантин, не дивлячись на поступові пом'якшення, все ще триває, необхідно визнати, що ряд заходів, що були прийняті на період обмежень, є досить дієвими, однак, спостерігаючи за високим рівнем правового нігілізму, на сьогодні можемо бачити, що не завжди фізичні особи та суб'єкти господарювання користуються наданим державою правом на збереження свого капіталу. Внаслідок цього виникає страх щодо процедури отримання сертифікату із Торгово-промислової плати України, особливостей реструктуризації свого споживчого кредиту, або вимоги на зменшення орендної плати на період карантину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-IX#Text>.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>.
3. Закон України «Про споживче кредитування» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.
4. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2189-19>.

Цибульська Юлія Миколаївна,

*студентка 3 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Сафончик О. І.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Останнім часом значно зріс інтерес до такої форми розпорядження особистим майном, як заповіт подружжя. Такий заповіт став новацією в

регулюванні майнових правовідносин громадян на випадок смерті. Цей інститут не став новизною у світовій практиці, а був запозичений з цивільних законодавств інших держав, зокрема Німеччини.

Очевидно, що складання заповіту подружжям стає досить актуальним і поширеним. У цивільному законодавстві під спільним заповітом розуміється заповіт, укладений подружжям (ст. 1243 ЦК України).

Правова природа заповіту подружжя становить неабиякий інтерес, зважаючи на ряд особливостей. Так, незважаючи на те, що його укладають двоє осіб, спільний заповіт є різновидом одностороннього правочину. Тобто подружжя в односторонньому правочині виступає як одна сторона, яка представлена двома особами. Сьогодні подружжя має можливість скласти спільний заповіт. Проаналізувавши ст. 1243 ЦК України можна зробити висновок, що для складання даного заповіту необхідна наявність певних умов. А саме:

1. Належний суб'єктний склад. Спільний заповіт мають право укласти виключно подружжя. Подружжя – це жінка та чоловік, котрі перебувають у шлюбі, зареєстрованому у державному органі реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України).

2. Належний об'єкт правочину. Згідно ч. 1 ст. 1243 ЦК України подружжя може скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому лише на праві спільної сумісної власності, навіть якщо воно зареєстроване на одного з них (напр., будинок, придбаний у шлюбі). Після складання спільного заповіту, де подружжя заповіли все майно в рівних частках своїм дітям, у разі смерті одного з подружжя, його частка переходить тому з подружжя, хто пережив іншого. А діти отримають майно, зазначене в заповіті, вже після смерті другого з подружжя. Заповіт подружжя, як і будь-який інший заповіт, нотаріально посвідчується. Необхідно зазначити, що в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року, відсутній повний порядок дій, якими б користувався нотаріус під час оформлення спадщини в разі смерті одного з подружжя та другого із подружжя, якими складено спільний заповіт

3. Враховуючи положення гл. 3 п. 1.5 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», при посвідченні заповіту подружжя нотаріуси здебільшого не перевіряють приналежність майна на предмет спільної сумісної власності подружжя. Хоча недотримання зазначеної вимоги частини 1 статті 1243 ЦК України може стати підставою для визнання такого заповіту недійсним.

Цікаво також те, що заповіт заборонено змінювати після смерті одного з подружжя. А на майно тимчасово накладається певна заборона відчуження, яка знімається виключно після смерті другого з подружжя. Це перш за все виступає гарантією недопущення зміни волі одного з подружжя. В свою чергу, спільне волевиявлення і є останньою умовою щодо складання спільного заповіту.

1. Наявність спільної волі. Для чинності заповіту подружжя потрібна спільна воля жінки та чоловіка щодо подальшого розпорядження їх майном. Такий підхід дещо змінює звичне уявлення про заповіт, адже заповіт – це особиста справа заповідача, який на власний розсуд визначає долю належного майна. Заповіт подружжя є виключенням, так як передбачає спільну волю подружжя (двох осіб).

2. Необхідно зазначити, що в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року, відсутній повний порядок дій, якими б користувався нотаріус під час оформлення спадщини в разі смерті одного з подружжя та другого із подружжя, якими складено спільний заповіт

Припинення дії заповіту подружжя можливе наступними способами:

1. Розірвання шлюбу в судовому або адміністративному порядку;
2. Визнання шлюбу недійсним за рішенням суду;
3. Відмова від заповіту одного з подружжя (ч. 3 ст. 1243)

Стосовно останнього закон вказує, що кожен з подружжя може відмовитись від заповіту, але закон не вказує на співвідношення таких понять як «відмова від заповіту» і «скасування заповіту». Дослідивши та співставивши дані поняття, можна стверджувати, що вони є тотожними. Згідно ст. 214 ЦК України і перше і друге поняття є різновидом відмови від правочину.

Отже, право складання заповіту подружжям є актуальним і прогресивним. Це значно розширює спадкову правоздатність громадян, але на сьогодні не вистачає достатнього законодавчого урегулювання цього виду заповіту. Ця проблема також унеможлиблює надання нотаріусами належного захисту волевиявлення кожного з подружжя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заїка Ю. О. Заповіт подружжя / Ю. О. Заїка // Право України. – 2004. – № 4. – С. 91–94.
2. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 (із змінами і доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс].

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 2341-III (із змінами і доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс].

4. Горобченко Ю. Ю. Проблемні питання у спадкуванні за заповітом подружжя та спадковим договором // Ю. Ю. Горобченко // Науково – практичний журнал Часопис цивілістики – 2014 – С. 178 – 182.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>Харитонов Євген Олегович</i>	9
ПАНДЕМІЇ ВІД СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДО КОВІД-19: НЕЗАСВОЄНІ УРОКИ	
<i>Харитонova Олена Іванівна</i>	14
ПАНДЕМІЯ COVID-19 І ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Давидова Ірина Віталіївна, Резніченко Семен Васильович</i>	17
ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	
<i>Діковська Ірина Андріївна</i>	21
COVID-19 ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНВЕНЦІЄЮ ООН ПРО ДОГОВОРИ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ 1980 РОКУ	
<i>Сафончик Оксана Іванівна</i>	23
ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ ДО ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПРАВОВІДНОСИНАХ, ПОДІБНИХ ДО ШЛЮБНИХ	
<i>Сурілова Олена Олексіївна</i>	27
САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНА БЕЗПЕКА НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ: ГЕНЕЗА ТА ВИКЛИКИ COVID-19	
<i>Бабич Ірина Григорівна</i>	30
ПРИНЦИП С ПРАВЕДЛИВОСТІ ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА ДО ПАНДЕМІЇ COVID-19	
<i>Берназ – Лукавецька Олена Михайлівна</i>	34
ДИСТАНЦІЙНІ МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ ТА ТЕЛЕМЕДИЦИНА	
<i>Глиняна Катерина Михайлівна</i>	36
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ	
<i>Ємельянова Людмила Василівна</i>	40
ПОРУКА У РИМСЬКОМУ ПРАВІ ЗА ЧАСІВ ЮСТИНІАНА	
<i>Кривенко Юлія Василівна, Адаховська Надія Сергіївна</i>	43
ПРАВО НА ВІРОСПОВІДАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНО ВІРУСУ COVID-19	
<i>Некіт Катерина Георгіївна</i>	45
ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ В ОДНІЙ ОСОБІ ДОВІРЧОГО ВЛАСНИКА ТА ВИГОДОНАБУВАЧА	

<i>Никитченко Олена Едуардівна, Мартинюк Едуард Іванович</i>	49
РЕЛІГІЙНА СВОБОДА І ПАНДЕМІЇ В ЄВРОПІ	
<i>Олійник Оксана Степанівна</i>	52
ПРИНЦИП АБСТРАКТНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	
<i>Токарева Віра Олександрівна</i>	55
ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ НА ІНФОРМАЦІЮ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ	
<i>Халабуденко Олег Анатолійович</i>	60
COVID-19 ЯК ТРИГЕР КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ	
<i>Халабуденко Олег Анатолійович, Мегесь Ірина Вікторівна</i>	64
ПРЕЮДИЦІЇ В РИМСЬКОМУ І СУЧАСНОМУ ПРАВІ (ЦИВІЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)	
<i>Колісник Олена Вікторівна</i>	67
КОЛЕКТИВНІ ПОЗОВИ ДО КИТАЮ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА	
<i>Бенецький Сергій Дмитрович</i>	70
ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА ПОНЯТТЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
<i>Килимник Юлія Анатоліївна</i>	72
ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Колодін Артем Олексійович</i>	75
ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПОРІВНЯННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЧАРТЕРУ: СХОЖІСТЬ ТА ВІДМІННОСТІ	
<i>Лебедєва Ганна Володимирівна</i>	78
НОРМИ МОРАЛІ ТА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА: ВПЛИВ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК	
<i>Тищук Наталія Олексіївна</i>	79
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ПРИ ВЧИНЕННІ ПРАВОЧИНІВ	
<i>Ващак Владислав Анатолійович</i>	83
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СКЛАДОВА ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН У БОРОТБІ ІЗ COVID-19	
<i>Феденко Єлизавета Михайлівна, Берназ-Лукавецькою Оленою Михайлівною</i>	85
ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ У ПЕРІОД ЗДІЙСНЕННЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З COVID-19	

<i>Цибульська Юлія Миколаївна</i>	88
ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ.
ЕПІДЕМІЇ В ЄВРОПІ І ПРАВО:
ВІД РИМУ ДО COVID-19**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

12 червня 2020 року

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова*

Підписано до друку 30.08.2020.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 24,36.
Наклад 100 прим. Зам. № 2008-20.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com